

Arbetsmaterial

Donald Broady
Mikael Palme

PIERRE BOURDIEUS KULTUR-
OCH UTBILDNINGSSOCIOLOGI,
En introduktion

September 1984

**Forskningsgruppen
för läroplansteori
och kultureproduktion**

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm · Institutionen för pedagogik

Donald Broady
Mikael Palme

PIERRE BOURDIEUS KULTUR-
OCH UTBILDNINGSSOCIOLOGI,
En introduktion

September 1984

Får citeras

HÖGSKOLAN FÖR LÄRARUTBILDNING I STOCKHOLM
INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
Box 34103
100 26 Stockholm

Forskningsgruppen för läroplansteori och kultureproduktion,
Projektet Socialisation och kvalifikation

INLEDNING

Kulturen och utbildningen blev de första föremålen för Pierre Bourdieus undersökningar när han under sextiotalets förra hälft, efter åren i Algeriet, inledde sin verksamhet som sociolog i Frankrike. Fortfarande idag - efter ett kvartssekel av massiv forskning på områden som brukar sortera under åtskilliga andra bindestreckssociologier - hävdar Bourdieu med eftertryck att kultur- och utbildningssociologin måste vara grundläggande för studiet av ett samhälle som det franska.

Begreppet *capital culturel*, kulturellt kapital, är centralt i Bourdieus sociologi (f n är han möjligen ifärd att omvandla begreppet till ett vidare *capital informatic*). Jag kan inte komma på en enda av hans undersökningar, fränsett de tidigaste, som inte berör det kulturella kapitalet, dess olika tillstånd - det förkroppsligade tillståndet som dispositioner, dvs habitus; det objektiverade tillståndet som t ex texter; det institutionaliserade tillståndet som t ex utbildningstitlar - eller dess skiftande specifika former inom olika sociala fält - skolkapital, vetenskapligt kapital, konstnärligt kapital etc - eller dess allmänna form som den "allmänbildning", *culture générale*, vilken i Frankrike utgör inträdesbiljetten till maktens fält.

"Kultur", så som Bourdieu använder ordet, har alltid med den dominerande kulturen att göra. Det är således inte fråga om det bland antropologer och även i vardagsspråket vanliga vidare kulturbegreppet. Bourdieus vedersakare brukar förebrå honom

hans bristande intresse för arbetarkulturen eller den folkliga kulturen. Detta är inte särskilt rättvist. Bourdieus studier av böndernas värld i Kabylien eller i Béarn tillhör de mer känsliga i genren. Däremot är det sant att hans redskap när han arbetar som sociolog är mer ägnade att avtäcka det som dominerar än det som domineras, och därtill kommer att ingen ren arbetar- eller bondekultur kan existera i ett samhälle som det moderna Frankrike (eller Sverige). För Bourdieu framstår själva uttrycken "arbetarkultur", "bondekultur", "folkkultur" som *contradictio in adiecto*. "Den folkliga klassens" (för att använda Bourdieus egen benämning på arbetare och bönder) praktiker och föreställningar är alltid redan från början dominerade, ytterst av "den dominerande klassens" kultur, dvs den auktoriserade, legitima kulturen.

De första undersökningarna av kulturen som Bourdieu ledde gällde amatörfotografer och museibesökare. I det följande skall vi presentera dessa studier; de är viktiga inte minst som led i Bourdieus övergång från undersökningarna av de traditionella bondesamhällets etos och symboliska kapital till vad han senare skulle utveckla till alltmer precisa analyser av det moderna samhällets kulturella kapital.

Mellan Bourdieus undersökningar av kulturen och undersökningarna av skolan finns täta samband. Enligt egen utsago införde han begreppet kulturellt kapital som en nödvändig hypotes för att göra reda för varför barn ur olika samhällsklasser och klassfraktioner "lyckas" olika väl i skolan. Det

kulturella kapitalets fördelning mellan klasserna och klassfraktionerna medförde på skolmarknaden specifika profiler, nämligen "skolframgång" ("Le trois états du capital culturel", 1979).

För Bourdieu är utbildningssociologin ingen bindestreckssociologi bland andra. Den är fundamental. Man kan inte förstå samhällsstrukturen, låt säga maktens fält: ekonomins, politikens, kulturens, vetenskapens, journalistikens, religionens med flera fält, utan att studera hur de människor formats som träder in och besätter positioner på dessa fält.

När Bourdieu och hans dåvarande medarbetare lät offentliggöra (i Les étudiants et leurs études och Les héritiers, bägge 1964) resultaten från ett par omfattande undersökningar av utbildningssystemet vållades stort rabalder. Tonvikten låg vid humaniststudierande, och att forskarna inte tog kulturens värden för givna utan gjorde de studerandes förhållande till kulturen till en del av undersökningen väckte åtskillig vrede, och kostade Bourdieu några vänner. Dessutom var i Frankrike vid denna tid föreställningen om *l'école liberatrice* den i alla läger, från vänster till höger, förhärskande utbildningsideologin: skolans uppgift skulle vara att frigöra den enskilde individen och bidra till den sociala mobiliteten. "Lika chanser" var ett allmänt omfattat skolpolitiskt slagord.

I Les étudiants et leurs études presenterades resultaten från två undersökningar under skolåren 1961-62 och 1962-63. Frågeformulären innehöll många frågor som gällde de studerandes

kännedom om konst, litteratur och film, deras vanor, hur ofta de läser böcker eller går på teatern, osv. Idag kan det te sig föga förvånande när vi läser dessa tjugo år gamla uppgifter om starka samband mellan elevernas hållning till utbildningen, deras hållning till kulturen samt deras sociala bakgrund; eller uppgifterna om sambanden mellan deras praktiker å ena sidan och skolans värld, dess vanor och värderingar å den andra. (aa, p 121). Den allmänna konklusionen är, att de privilegierade klasserna i ideologin om att ojämlikheter är naturliga eller givna kan finna en legitimering för sina egna privilegier (aa, p 123). Men om sådana slutsatser ter sig självklara skall vi minnas, att vi i hög grad har Bourdieus och hans medarbetares insatser att tacka för att sambanden nu ter sig självklara. De bidrog till att bryta med dåtidens ensidigt psykologiska utbildningsforskning, och hade vid den tiden (mindre senare) uttalade ambitioner att med sina resultat bidra till en mer rättfärdig pedagogik: "Sociologin om de kulturella ojämlikheterna är det enda möjliga fundamentet för en pedagogik som inte faller offer för psykologiska abstraktioner" (aa, p 123).

Deras ambition var inte bara, eller ens i första hand, att förstå skolan. Skolan är ett "privilegierat område" för sociologiska undersökningar (aa, p 13), bl a eftersom ojämlikheten inför Skolan innesluter principen eller grunden för alla ojämlikheter inför Kulturen (aa, p 75). Bourdieus utbildnings-sociologi kan betraktas som en del av hans kultursociologi, och de följande noteringarna syftar bl a till att visa att dessa två områden ändå från början varit nära förbundna i hans arbete.

Med sin vägran att acceptera gränserna mellan utbildnings-, kultur- och andra sociologier, liksom gränserna mellan antropologi och sociologi, och med föreningen av s k "makro"-metod med s k "mikro"-metod - stora statistiska material och fenomenologiska observationer - vidareför Bourdieu traditionen från Année sociologique-skolan, dvs Durkheim, Mauss, Halbwachs med flera.

Här har vi något att låta oss inspireras av. I vårt land, där den "etnometodologiska revolutionen" och "mjukdata"-metoder av många slag nu på bred front vunnit insteg inom forskningsområden som sociologin eller pedagogiken, varvid räknekarlarna tvingats på defensiven, finns det skäl att hålla fast vid behovet av t ex förnuftigt brukad statistik. Inom utbildningsforskningen, som är den jag känner bäst till, blir mikrostudier av förhållanden lärare/elev eller lärares och elevers Lebenswelt, idiografiska studier av skolor, didaktikforskning etc meningsfullt först om vi dessutom vet något om den sociala värld där allt detta äger rum och får mening.

Det följande ansluter till en tidigare rapport, Dispositioner och positioner. Ett ledmotiv i Pierre Bourdieus sociologi, UHÄs FoU-byrå, Arbetsrapport 1983:2. Mer material kan rekvideras från adressen nedan. Alla slags synpunkter är välkomna, i synnerhet läsarreaktioner från dem som i Sverige utforskar fenomen jämförbara med dem som Bourdieu med flera ägnat intresse i Frankrike.

1. KULTUREN

När Bourdieu i början av 60-talet återigen vände sitt intresse mot hemlandet Frankrike var det med antropologins redskap och erfarenheter av fältarbete i bondesamhällena i Algeriet och Béarn i bagaget. I andra sammanhang (tidigare arbetsrapporter) har vi diskuterat vad dessa lärdomar tillfört Bourdieus sociologi. Ett problem som fortfarande idag sysselsätter honom är hur en rekonstruktion av världen sådan den ter sig för dem som är delaktiga i en praktik ("*le vécu*") kan förenas med observatörens, antropologens eller sociologens, konstruktion av "objektiva" handlingsmönster eller sociala strukturer som existerar utanför de enskilda handlande individernas medvetande och som ger deras handlingar en "mening" som överskrider den subjektivt avsedda eller upplevda ("kartans problem"). Ett därmed sammanhängande, grundläggande intresse hos Bourdieu gäller mötet mellan människors habitus och den värld de möter och försöker orientera sig i med hjälp av denna habitus. Ännu en fundamental lärdom för Bourdieu i dessa tidiga studier var insikten att ekonomin i ett samhälle och i människors mellanhavanden inte kan reduceras till "ekonomi" i begränsad mening, utan innefattar allt som är föremål för igenkännande och erkännande (för att anknyta till ^{den dubbla} innebörden av ett av Bourdieus favoritord: "*reconnaissance*").

Intresset för den inbyggda ekonomin i samhällets förment icke-ekonomiska områden kom att stå i centrum för de studier av det moderna Frankrike som Bourdieu och hans medarbetare gav sig i kast med. För antropologen Bourdieu framstod inte minst kulturen, i den snävare mening som är den normala i Frankrike (det säger kanske något om Sverige att vi här talar om "finkultur"), som en av sociologin nästan obeträdd mark, lämnad åt dem som gjorde anspråk på att förvalta och bruka den - och därmed enligt Bourdieus synsätt åt dem som förmodligen också är sämst placerade för att upptäcka och erkänna den dolda ekonomin i vad som är deras egna praktiker. Bondsonen och den underifrån inträdande Bourdieu hade antagligen heller inte så svårt att se sambandet mellan inträdet i kulturen å ena sidan och en lyckosam vandring genom utbildningssystemet och en bildad familjehärkomst som förutsättning för denna lyckosamma vandring å den andra.

Studierna av utbildningssystemet (redovisade huvudsakligen i Les étudiants et leurs études, 1964, Les héritiers, 1964, Rapport pédagogique et communication, 1965, och i en delvis tämligen abstrakt form i La reproduction, 1970 samt en rad artiklar), av fotots sociala användningar (Un art moyen, 1965) och av museibesökare (L'amour de l'art, 1966) utgick alla från att kultur och bildning inte bara är oskyldiga glädjemedel som vi alla mår lika bra av att ägna oss åt. I centrum för intresset i dessa analyser står ett tema som Bourdieu senare oavbrutet försökt fördjupa: hur den allmänt respekterade och föregivet universella - legitima, skulle

Bourdieu säga - kulturen i själva verket inte bara är allt annat än universell, utan också utgör ett av de viktigaste instrumenten i kampen när de högre samhällsklasserna håller sina ställningar i förhållande till de lägre - och i förhållande till varandra.

Bourdieus intresse av att förstå sig på det som erkänns som Kultur har inte minskat under åren. Så torde t ex nästan en tredjedel av de texter han producerat närmast kunna klassificeras som litteratursociologiska¹⁾. Och huvudintresset i det mest omfattande och syntetiserande arbete Bourdieu hitintills publicerat, La distinction. Critique sociale du jugement (1979), är riktat mot analysen av det mest subtila instrumentet för social och kulturell orientering i människors habitus: smaken.

Både material och teman i dessa 60-talsundersökningar av fotot och muséerna och av utbildningssystemet återkommer ständigt och fördjupas i Bourdieus senare arbeten, mest systematiskt och utvecklat i La distinction som sammanfattar de flesta av Bourdieus kultursociologiska studier under 60- och 70-talen. Så är t ex fotobokens och museibokens analyser av olika klassers "estetik" eller smak inplacerade i en delvis ny och betydligt vidare kontext i La distinction. Några fundamentala analysredskap - främst fältbegreppet - är i de tidiga studierna heller inte utvecklade och vi gissar att Bourdieu idag skulle vilja ändra åtskilliga inslag i analyserna i dessa 60-talsstudier. Men det kan ändå vara värt att här redovisa några av poängerna i dessa tidiga kultursociologiska studier av det samtida Frankrike.

1) Samtal oktober 1982

Muséerna och den konstälskande publiken

I undersökningarna av konstmuséerna och deras publik fick Bourdieus sociologiska intresse för kulturens dolda ekonomi ett väl lämpat studieobjekt. Här fanns en form av kultur som både var allmänt erkänd och allmänt tillgänglig. Konstmuséerna innehöll verkligen "seriös" kultur och denna kultur förvaltades av en kår av experter och uttolkare och presenterades för museibesökaren i en färdig, institutionaliserad form, erkänd som legitim och berömvärd.

Bourdieu och Alain Darbel - medförfattare till L'amour de l'art - och deras medarbetare gick grundligt tillväga. Förundersökningarna till L'amour de l'art inbegrep omfattande enkätundersökningar i 21 geografiskt utvalda franska muséer och i ett femtontal muséer runt om i Europa. Den huvudsakliga enkäten omfattade drygt 9000 personer; pilotundersökningarna medräknade frågade man ut ungefär 15 000 människor. Dessutom genomförde man intervjuer med 250 museibesökare och följde i en speciell undersökning ca 700 personers vandring genom muséet och intresserade sig för deras sätt att röra sig och tala om tavlorna. De statistiska undersökningarna är för övrigt exempel på det icke-fetischerade bruk av statistiken som Bourdieu propagerade för i Travail et travailleurs en Algérie när han och Darbel för första gången på allvar använde sig av den. Både före och efter huvudenkäten genomförde Bourdieu, Darbel och deras medarbetare en serie successiva mindre enkäter i de muséer de redan

AdA 23,
25, 169f

AdA 29f

hade nödvändig bakgrundskunskap om för att pröva hypoteser och skärpa frågeställningarna i sina analyser.

AdA 36 Huvudmönstret i de statistiska resultaten förvånar kanske inte idag. 1 procent av de franska konstmuséibesökarna var bönder eller arbetade i jordbruket (*agriculteurs*), 4 procent var arbetare, 5 procent hantverkare och köpmän, 23 procent tillhörde tjänstemannaskikten, lägre medelklassen eller medelklassen (*employés; cadres moyens*) och 45 procent kom från de högre klasserna (*classes supérieures*)²⁾.

AdA 36 Den del av museipubliken som skilda socio-ekonomiska grupper bidrog med stod i ungefär omvänt förhållande till deras relativa storlek i befolkningen som helhet. Och ännu kraftigare snedfördelning gav en indelning efter museibesökarnas grad av utbildning: 11 procent hade motsvarande folkskoleexamen, men 31 procent studentexamen och 24 procent universitetsexamen. Eller allra tydligast: 40 procent hade läst latin, av vilka 4 procent hade ursprung i de folkliga klasserna, 24 procent i medelklasserna och 75 procent i de högre klasserna.

Bourdieu och Darbel kunde med andra ord visa att konstmuséerna i praktiken knappast var någon vidare universell kultur. Mer spännande är deras analyser av vad som döljer sig bakom de regelbundenheter statistiken registrerar. Vad som intresserar dem är själva konstupplevelsen - eller snarare de sociala villkoren för konstupplevelsen.

AdA 84 Statistiken visade t ex att 2/3 av alla museibesökare från de lägre sociala klasserna efter besöket i muséet inte kunde namnge någon enda av de konstnärer vars tavlor de nyss tittat på. Denna brist på bildning stannade inte vid namnen. Samma museibesökare berättade i intervjuerna att de överhuvud taget hade svårt att se några skillnader mellan konstverken:

AdA 85 "För den som vill intressera sig är det svårt. Man ser bara tavlor, datum. För att kunna se några skillnader måste man ha guide. Annars är allt likadant."

(Arbetare, Lille)

AdA 91 Förmågan att uppfatta skillnader var, kunde Bourdieu och Darbel konstatera, helt beroende av museibesökarnas kunskap om konst. Ofta kunde kategoriseringarna vara tämligen grova, som när alla abstrakta tavlor hamnade i samma avdelning ("det är som Picasso"). De med lite mer bildning i bagaget använde fler indelningar, men av ungefär samma slag. "Man skulle kunna tro att det är en da Vinci", kunde de säga inför konstverk som åtminstone hade avlägsna likheter med da Vincis tavlor. En första kompetensnivå inom konstens värld består alltid, säger Bourdieu och Darbel, av behärskan- det av en uppsättning genererande namn som kan användas för att benämna skillnader - och därigenom samtidigt att konstituera just dessa skillnader som erkända skillnader. Vaga benämningar av typ "impressionisterna", "holländarna" eller i bästa fall "renässansen" tillhör de beskrivande indelningar som de flesta av oss som har någon bildning kan använda för att försöka säga något begripligt om vad

vi upplevt under våra museibesök. Sen är det ofta stopp.

Nu kan man förstås invända, att allt detta är utanverk och att den verkliga konstupplevelsen gäller helt andra ting som former, färger och innehåll och inte alls förutsätter kunskap om konstnärernas namn eller om epoker i konsthistorien. Men för Bourdieu och Darbel ligger det till på motsatt sätt. Museibesökarnas kunskap eller brist på kunskap av detta slag är inget utanverk, utan ett av många uttryck för en socialt formad förmåga att göra bland annat de distinktioner som bestämmer "upplevelsen" av färger, former, stildrag eller tavlornas föreställande innehåll.

AdA 79f I det klara färgpartiet i mitten på Grünewalds Uppståndelsen kan somliga kanske bara urskilja en person som höjer sig upp mot himlen, säger Bourdieu och Darbel med ett exempel hämtat från Panofsky. Men redan när samma färgparti identifieras som Kristus som höjer sig upp mot himlen har vi att göra med en kulturellt formad förmåga att dechiffrera symboler i tavlan. Och när det gäller själva sättet att framställa samme Kristus på väg upp mot himlen, är förmågan att "uppleva" helt och hållet bestämd av betraktarens förtrogenhet eller brist på förtrogenhet med just de upplevelseformer som konsthistorien själv bidragit till att producera och givit namn ("plastisk", "målerisk" t ex). Tavlans verkningsmedel är - om man bortser från de grövsta som i sig själva knappast skulle ha gjort den berömd - omöjliga att urskilja för den som inte är förberedd på rätt sätt.

För Bourdieu och Darbel besitter konstverk med andra ord inga naturgivna kvaliteter; de är symboliska värden som existerar bara för dem som äger rätt redskap för att dechiffrera dem. Och denna dechiffreringskompetens är i praktiken en (ofta omedvetet tillämpad) kunskap om de möjliga sätt att indela och klassificera konst och konststilar som existerar i ett samhälles föreställningar om konst.

AdA
81, 83

Behärsknigen av dessa klassificeringar gör det möjligt att placera in ett konstverk och ett stildrag i ett system av relationer där allting nödvändigtvis är definierat av sina relationer till allting annat inom systemet, av allt det är eller inte är inom konstens värld, allt det liknar eller inte liknar, refererar till eller inte refererar till. Eller för att använda ett centralt begrepp hos Bourdieu: allt det skiljer sig eller inte skiljer sig från.

När den någorlunda konstbildade museibesökaren fyller sin upplevelse av enskilda konstverk med innehåll, vandrar han i praktiken in i ett redan färdigt, existerande universum av åtskillnader och referenser - in i en konstens värld som existerar utanför och oberoende av enskilda viljor eller medvetanden. Att som enskild museibesökare ge en tavla en "mening", som i längden har några chanser att bli erkänd som rimlig, är med andra ord att kunna sätta den i relation till denna redan existerande byggnad av åtskillnader och referenser.

De obildade museibesökarna hade det inte lätt inför tavlorna. I avsaknad av detta slags kulturella kompetens kunde de inte ge konstverken mening genom att medvetet eller omedvetet relatera dem till annat inom konstens värld. Ofta stod de inför hieroglyfer.

AdA 84 Som allra mest obegriplig framstod den moderna abstrakta konsten, vilket inte är konstigt, eftersom den ofta får sin konstnärliga mening just i relation till traditionellt etablerade sätt att måla, alltså i förhållande till konsthistoriens ackumulerade stilgrepp och teman.

Men obegripligheterna pockade på erkännande och omgavs av alla tecken på att vara värdefulla. Åtskilliga museibesökare från de lägre klasserna försökte därför visa sin goda vilja och inför sig själva och andra föreslå begripliga skäl till det värde konstverket tillskrevs. Ett exempel på detta slags underkastelse under obegripligheten är, menar Bourdieu och Darbel, när de lägst utbildade museibesökarna först och främst lyfte fram det arbete som uppenbarligen låg bakom tavlorna och själva muséet:

AdA 83 "Man skulle se värdet av allt som finns här, det är århundradens arbete, va... Om man har sparat allt det här, så är det för att man ska kunna se århundraden av arbete och att allt som görs inte är meningslöst."

Liknande kommentarer hörde inte till ovanligheterna. Lika ofta hänvisade dessa föga kultiverade museibesökare till själva åldern hos de föremål de titta på som ett begripligt

AdA 84

skäl till att muséet varit bra och värt att besöka - i ett cirkelresonemang som Bourdieu och Darbel också ser som uttryck för underkastelse under obegripligheten: värdet hos dessa gamla saker bekräftades av att de bevarades på museum och värdet i att bevara dem på museum bekräftades av att de var värdefulla gamla saker.

AdA
73, 83

Tonvikten vid det arbete som låg bakom tavlorna och muséet eller på konstverkens ålder hade en omisskännlig moralisk dimension; det var det mänskliga arbetet och föremålets ålder som respekterades. Denna moraliska hållning återkom i hur de lågt utbildade museibesökarna talade om själva tavlorna. De pekade t ex gärna på det underförstått moraliska eller på annat sätt igenkännliga värdet hos det som tavlorna föreställde ("Jag tycker om alla tavlor där Kristus är med").

AdA 84

AdA 83

Just för att de saknade de tolkningsscheman som den bildade konsten i tysthet förutsätter, kunde de okultiverade museibesökarna inte göra mycket annat inför tavlorna - säger Bourdieu och Darbel - än att tillämpa vardagslivets, dvs sitt eget vardagslivs, förståelse- och upplevelsekategorier. Deras smak var förutbestämd att fungera motsatt den erkända smaken, vars "rena" estetiska njutning av tavlorna förutsätter en bildad reception där konstverkens stildrag kan urskiljas och särskiljas.

De lägre klassernas smak tenderade istället att på ett tarvligt sätt dra in vardagslivets moraliska perspektiv

AdA 73 i konstupplevelsen och att göra vulgära jämförelser med vardagsverkligheten. De obildade museibesökarna ville helst att tavlorna skulle peka på någonting utanför sig själva, alltså utanför det konstnärliga referenssystem som uteslöt de icke-invigda. De hade en grundmurad realistisk inställning; de ville att konstverken skulle föreställa något och ha en begriplig, igenkännlig funktion. Om tavlorna inte föreställde någonting som var värt att måla så försökte de i det nedlagda arbetet eller i åldern hitta en sådan funktion.

84 Bourdieu och Darbel kunde samtidigt lägga märke till att just dessa museibesökare ändå var de som var mest erkänn- samma mot hur utställningarna var gjorda. I regel förklarade de att allt var utmärkt ordnat. Tillfrågade ställde de sig dock helt och hållet positiva till tanken att muséet skulle innehålla pilar som pekade ut en lämplig väg genom 87 samlingarna ("Pilar, det är nödvändigt; första gången är man som vilse i dimman") eller att där skulle finnas förklarande texter till konstverken. Ofta berättade de att de inte vågade fråga personalen av rädsla för att visa sin okunnighet. Och studierna av hur folk rörde sig inne i muséerna bekräftade att de lägst utbildade i regel försökte 87 göra så lite väsen av sig som möjligt ("Man är rädd för att stöta på någon kännare... För att plugga på innan måste man vara i branschen, vara specialist. Nej, folk som jag, dom kommer anonyma och går anonyma").

70 Dessa obildade besökare stannade också i muséerna kortast tid av alla, men uppgav inför de utfrågande sociologerna

att besöket varat betydligt längre. För åtskilliga av dem
86 formade sig, kommenterar Bourdieu och Darbel, antagligen
hela museibesöket till en veritabel skolexamen (där de med
andra ord gjorde sitt bästa men sällan kunde svaren eller
ens fattade frågorna). Denna fundamentala upplevelse av
uteslutning och förödmjukelse kunde ibland vändas i pro-
test, som i ett uttalande Bourdieu och Darbel snappat upp
85 i Versailles: "Det här slottet gjordes inte för folket och
det har inte ändrats!"

Annorlunda var det med de mest bildade museibesökarna. De
värjde sig mot förslaget om pilar som pekade ut gångrikt-
89 ningen och ville sällan veta av några förklarande texter
till tavlorna. Sådant skulle förstöra upplevelsen och för-
hindra deras fria möte med konsten:

89 "Jag minns med saknad den gamla 'Salon Carré' i Louvren,
där det fanns så många saker att upptäcka. Nuförtiden
tar man ifrån oss upptäckandets njutning och tvingar
på oss förklarande texter som man stänger oss inne med.
Man tvingar oss att se bara detta. Det är inte längre
en fest utan en lågstadieskola. Se allt, förstå allt,
veta allt, det är pedanternas treenighet. Glädjen förs-
vinner."

(gymnasielärare)

Dessa högutbildade museibesökare odlade gärna föreställ-
ningen att deras kärlek till konsten berodde på en förmåga
att med barnets nyfikna ögon upptäcka konstverkens natur-
liga estetiska värden. De ville gärna att mötet med konsten

så lite som möjligt skulle påminna dem om de faktiska sociala villkoren för att tycke skulle kunna uppstå mellan dem och tavlorna. Konstupplevelsen skulle genomlevas som fri, förutsättningslös och transcenderande. Museibesökarna från de lägre klasserna var socialt betydligt bättre placerade för att veta att denna individuella kärlek till konsten var producerad av årtal av investering i konstkunskaper och inte precis kärlek vid första ögonkastet:

91 "Att bli helt såld vid första ögonblicket, jo sånt händer, men för att det ska bli något måste man ha läst först, särskilt när det gäller modern konst"

(Arbetare)

Med störst säkerhet rörde sig de allra högst utbildade. Bourdieu och Darbel kunde bland annat lägga märke till att ju lägre utbildning museibesökarna hade, desto mer välkända var de konstnärer de talade om i intervjuerna. Och tvärtom: ju mer utbildade de intervjuade var, desto mer obekanta blev de konstnärer de gärna lyfte fram.

95 Bland annat kunde Bourdieu och Darbel konstatera att de högst utbildade regelmässigt påstod sig mest intresserade av de konstnärer som föregripit de verkligt stora namnen som genom att vara alltför välkända förlorat sitt distinkterande värde. Möjligheten att hålla sig med "personliga" omdömen om konsten var reserverad för dessa högt utbildade museibesökare, som ensamma kunde gå utanför de skolmässiga hierarkier som härskade inom konstens värld och som de

93

obildade museibesökarna hade fullt sjå med att lära sig. Men Bourdieu och Darbel är inte lika benägna som dessa människor själva att i detta permanenta överskridande av den gällande ordningen bara se ett resultat av självständighet. Friheten att befria sig från den skolmässiga kultur, som utbildningssystemet ger tillträde till, är helt enkelt ett privilegium för dem som i så hög grad tillägnat sig denna skolkultur att de kan kosta på sig att frigöra sig från den. Eller annorlunda uttryckt: överskridandet av skolmässigheten inkluderar i själva verket ett ännu mer långvarigt inhämtande av den av skolan förmedlade kulturen än den skolmässighet som den försöker särskilja sig från. Och, tillägger Bourdieu och Darbel, detta slags suveräna behärskning av kulturen - som inte framstår som märkt av och därför heller inte avslöjar sina produktionsvillkor i skolan - har alltid ansetts som det högsta av alla värden just i den borgerliga skolan.

Det kan förefalla som om Bourdieu och Darbel är ute efter att klämma åt denna bildade konstreception. Flera gånger intygar de för säkerhets skull att det är annat de vill, nämligen analysera de sociala villkoren för dess existens. Däremot hyser de djup misstro mot den självförståelse som dessa bildade museibesökare tenderar att utveckla och som får sin bekräftelse i åtskillig konstteori. I inledningen till L'amour de l'art ger de hela den följande analysen en polemisk inriktning mot föreställningen att konstupplevelsen vilar på en "naturlig" förmåga att förstå sig på konstverkets föregivet lika "naturliga" egenskaper och att

den äkta konstupplevelsen blir möjlig först när betraktaren gör sig av med inlärd perceptionformer och med oskyldiga barnaögon träder in i konstens värld. För Bourdieu och Darbel är detta avancerat lurendrejeri och bara ägnat att göra helt oförklarligt varför vissa besitter en sådan "naturlig" förmåga och andra inte. Här, liksom i den bok om fotot som vi strax skall kommentera, framträder en misstänksamhet mot den erkända kulturens uttolkare och beskyddare som Bourdieu senare, i sina studier av intellektuella fält, utvecklat till sociologiska analysverktyg.

85,
165f

Undersökningen av konstmuséerna och deras publik kan betraktas som exempel på en analys av mötet mellan människors socialt formade habitus, deras kulturella bagage, och ett socialt område där människor inträder med denna habitus. Muséet existerar redan där: det är en byggnad som lagrar objekt med redan institutionaliserad symbolisk mening och som dessutom själv i sin fordrande högtidlighet talar om att man nu lämnar vardagslivet för att inträda på ett område som inte är vilket som helst. I muséet och dess föremål, liksom i bruket att gå på konstmuseum överhuvud taget, gestaltas trosföreställningar som förenar människor som är varandras sociala likar och åtskiljer dem som är varandra socialt olika. Vad som sker i konstmuséerna är för Bourdieu och Darbel exempel på vad som oavbrutet försigår på andra områden i samhället, exempel på hur skillnader - inte minst ekonomiskt betingade - mellan sociala klasser för de inblandade människorna själva förlorar sina sociala rötter och förvandlas till naturliga skillnader mellan t ex olika

slags smak (och de lägre klassernas preferenser har alla chanser att klassas som uttryck för dålig smak).

Här skymtar med andra ord det intresse vi funnit i Bourdieus tidigare algeriska studier för vad som håller den sociala gruppen samlad och avgränsar den från andra grupper och för den kollektiva föreställningsvärld den utvecklar. Och för att närmare förstå förmedlingarna, hur den enskilda museibesökarens konstupplevelse eller brist på konstupplevelse är en variation på gruppens kollektiva och kollektivt möjliga konstupplevelse, tar Bourdieu och Darbel till ett mycket de Saussure-inspirerat perspektiv. "Konsten" är ett system av referenser och åtskillnader, ett slags gigantiskt socialt språk som producerats och som reproduceras av historien och ger enskilda konstverk, eller rent av enstaka egenskaper hos konstverk, den mening som kan igenkännas som konstnärlig. Men till skillnad från i det kabylliska släktsamhället, där alla medlemmar hade en socialt medfödd förmåga att behärska gåvosystemets komplexitet, är detta den erkända konstens språk begripligt och möjligt att använda (vilket för Bourdieu och Darbel alltså bland annat innebär att de enskilda konstverken är möjliga att "uppleva") bara för dem som är specifikt formade för att inträda. Och specifikt formade för inträdet är i praktiken bara de högre klasserna, där familjerna redan tidigt försäkrat sig om sin avkommas bildning och också försäkrat sig om att det ska gå den väl i det utbildningssystem där kulturellt kunnande reproduceras och fördelas.

Fotot och den barbariska smaken

Det är intressant att ställa museibokens analys av kulturell habitus och dess relation till konstupplevelsen - med den tonvikt på habitus som en speciell dechiffreringskompetens som Bourdieu och Darbel så tydligt förknippar med den erkända kulturen - mot motsvarande analys av habitus i samband med den första av de större undersökningar Bourdieu ledde under 60-talet, den om fotot. Undersökningarna av fotots sociala användningar - redovisade 1965 i Un art moyen. Essai sur les usages sociaux de la photographie - gav möjligheter som det senare studiet av konstmuséerna inte gav: att studera "estetiken" - och den habitus den vilar på - i en estetisk aktivitet som verkligen var allmänt utbredd och dessutom inte inmutad som en erkänd konst- art med sina hierarkier och experter.

I Bourdieus analys - vi utgår här från de bidrag till fotoboken som Bourdieu ensam står för - av den folkliga smaken såsom den kom till uttryck i användningen av fotot är hans durkheimska påbrå kanske mer synligt än i något av hans senare arbeten. Det var inte svårt för Bourdieu och hans medarbetare att i statistik och intervjuer få bekräftat att fotot mest var en angelägenhet för familjen. Fotografering var en familjerit där familjen själv var på en gång objekt och subjekt: behovet av att fotografera blev sociologiskt sett större ju mer integrerad gruppen var. Att foto-

graferingen överhuvud taget kunde få så snabbt genomslag beror, menar Bourdieu, på att just de funktioner den kunde fylla, nämligen familjeintegrationens, redan existerade.

UM 48 Med få undantag var registrerandet av familjelivet alla aktiva fotografers huvuduppgift; Nära 3/4 av alla de insamlade fotona som hade människor som motiv avbildade grupper. Över hälften hade barn med i bilden. Fester - och särskilt fester av betydelse för kollektivet, som bröllop - var obligatoriska fotograferingstillfällen, då ingen slapp undan utan att det såg illa ut: avståndstagandet skulle
44 uppfattas som ett sabotage mot gruppens integrationssträvanden. Vid dessa högtidliga släktsammankomster var det mycket viktigt vem som kom med och vem som inte gjorde det;
43 bröllopfotot var menat att läsas, och lästes, som ett veritabelt sociogram.

Särskilt bland bönderna, som sparsamt använde sig av fotografiet, skulle fotot från de stora tillfällena i det kollektiva och individuella livet och från familjeceremonierna fixera socialt fixerade och reglerade sätt att uppträda.
45 Inget kunde fotograferas som inte borde fotograferas. Fotona från de stora ceremonierna helgades på ställen där friden
46 inte stördes av det vanliga vardagslivet, i finrummet tillsammans med kalendrar och särskilt värdefulla föremål.

Stadsborna betedde sig i grund och botten på likartat sätt, även om gruppen, familjen, här var trängre och fotograferingen i regel sköttes av familjefadern själv. För bönderna

74f var själva fotograferingen en aktivitet för stadsbor: att utmärka sig genom att springa runt med en kamera stred mot bondesamhällets värden. Det iögonfallande uppträdandet fungerar i det traditionella bondesamhället ungefär som en gåva som utesluter sin gengåva, säger Bourdieu, det placerar gruppen i underläge och kan bara uppfattas som en konfrontationshandling där vars och ens självaktning utmanas.

Denna fotots viktigaste användning, familjeintegrationens, får för Bourdieu ett av sina mest förtätade uttryck i familjealbumet:

UM 53f "Familjealbumet uttrycker det sociala minnets sanning. Ingenting liknar mindre den inåtvända spaningen efter den tid som flytt än dessa kommenterade förevisningar av familjefoton, integrationsriter som familjen låter sina nya medlemmar undergå. Det förflutnas bilder, kronologiskt ordnade, det sociala minnets förnuftsordning ("*ordre des raison*"), väcker till liv och förmedlar hågkomsten av de händelser som förtjänar att bevaras därför att gruppen ser en enhetsskapande faktor i monumenten över sin sammanhållning i det förflutna, eller, vilket är samma sak, därför att de från sitt förflutna bevarar bekräftelserna på sin sammanhållning i nuet. Det är därför som det inte finns något mer anständigt, betryggande och uppbyggligt än ett familjealbum: alla enskilda äventyr som innesluter den individuella hågkomsten i en hemlighetens avskildhet är bannlysta härifrån och det gemensamma förflutna, eller om man så vill den största gemensamma nämnaren för det förflutna, äger den nästan koketta prydligheten hos ett troget besökt gravmonument."

UM 52 I genomgången av familjefoton kunde Bourdieu samtidigt återfinna det avstånd han tidigare intresserat sig för (och till en del förmått överbrygga i sin egen biografi) mellan det traditionella bondesamhällets tidsrytmer och släktsammanhållning och det urbaniserade livets. Hos emigrerade korsikanska bönder, som länge levt utanför det bondesamhälle där de hade sina rötter, fanns en viktig skillnad mellan de foton som hade mening i och för denna ursprungliga bonde- miljö och de foton som de uppfattade som privata därför att de härrörde från deras från bondesamhället lösryckta stadsliv.

UM 130
+ 127,122 Detta slags användning av fotot för att uttrycka och identifiera sociala värden - där vad som fotograferas alltid räknas - är nu för Bourdieu ingenting man kan särskilja från eller addera till folks upplevelse av fotona som vackra eller fula, som om "estetiken" vore en dimension som kan tänkas för sig. För den folkliga smak som kom till uttryck i känslan för foton var "estetiken" ingen överordnad eller lösgjord domän; den estetiska uppskattningen av fotona var oskiljbar från uppskattningen av vad de föreställde och av värdet i det de kunde användas till. Denna smak är, säger Bourdieu, i en polemik mot Kant, "barbarisk"³⁾ och "funktionalistisk", just för att den obekymrat blandar samman glädjen över de moraliska eller sociala värdena hos bilderna med glädjen över deras estetiska kvaliteter. Låt oss för tydlighetens skull redovisa några av Bourdieus exempel:

En av hans utgångspunkter är den "realism" man vanligtvis brukar tillskriva den folkliga smaken och som fotot tycks tillfredsställa. Men de folkliga fotona är knappast realistiska, menar Bourdieu. Tvärtom kan åtskilliga av dem verka minst sagt förbryllande. Ett foto i undersökningsmaterialet föreställer nätt och jämt skönjbara oidentifierbara familjemedlemmar under Sacre Coeurs kupoler på en bild som till största delen upptas av en väldig mur på vilken dessa familjemedlemmar är placerade. Strävan att få med allt väsentligt - Sacre Coeur, familjen - har lett till ett så egendomligt resultat.

Bild 4
efter s 112

Bild 2 En annan bild visar det nyförlovade paret i stram givakt, centrerade i bilden och med Triumfbågen som bakgrund.

UM 60 "Det folkliga fotot har ofta som enda syfte", skriver Bourdieu, "att registrera det unika mötet mellan en familjemedlem och en symboliskt upphöjd plats, mellan ett exceptionellt tillfälle och en exceptionell plats". Det är inte att undra på, kommenterar Bourdieu, att det kan väcka viss förstämning när familjefadern tar fram diapositiven från den senaste semesterresan; för de icke-invigda kan dessa bilder vara föga meningsfyllda. Omgivningen kunde reduceras eller helt försvinna, i synnerhet allt som var tillfälligt, som rörelse eller främmande personer.

62

61

Vad de folkliga fotona registrerade var med andra ord inte "verkligheten", utan en socialt filtrerad, ofta hårt stilerad bild av verkligheten. Strävan att på bilden fånga de värden som var socialt värdefulla var en paradoxal form av "realism":

UM 111

"Men det är i sin tidsdimension som det folkliga fotot avslöjar hela sin motsägelsefullhet. Som ögonblickligt utsnitt av den synliga världen ger fotografiet en möjlighet att upplösa den vardagliga erfarenhetens solida och kompakta verklighet i en oändlighet av utskurna profiler, flyktiga som drömmens bilder, att fixera helt och hållet unika moment i det ömsesidiga förhållandet mellan saker, att gripa, som Walter Benjamin visat, aspekter av den upplevda världen som är omöjliga att uppfatta därför att de är ögonblickliga, att hejda mänskliga gester och ge dem den absurda närvaro hos en saltstod."

113

När man säger att fotot är "realistiskt", gör man ingenting annat, är Bourdieus slutsats, än uttalar sanningen att en bild som svarar mot den socialt producerade uppfattningen om vad som är "verkligt" också är "verklighetstrogen", "realistisk".

114

Vad som intresserar Bourdieu i dessa folkliga foton och de krav på "realism" som han ständigt mötte i intervjuerna, är som sagt vad han kallar den underliggande funktionalismen: den oupplösliga föreningen av en estetisk uppskattning av bilderna och en moralisk uppskattning av att de föreställde något som var värt att fotograferas och därför hade en begriplig funktion. De intervjuade från de lägre klasserna avfärdade ofta tanken på att fotografera för fotograferingens egen skull som "ett slöseri med film" eller med att "visst, det finns såna som gör det, folk som inte vet hur dom ska få tiden att gå".

119 Ett ovanligt tydligt exempel på detta sammanfall mellan etiska och estetiska bedömningsgrunder fann Bourdieu i den frontalitet som var en grundläggande princip i de lägre klassernas - och särskilt böndernas - bilder på människor. I bondesamhället kräver hedern, säger Bourdieu, att man på fotot uppför sig som inför en man som man vill visa respekt, framåtvänd, ansikte mot mot ansikte och med huvudet upprätt. Att låta sig fotograferas på annat sätt är ovärdigt och - vilket alltså är Bourdieus poäng - inte bara oestetiskt, utan även oetiskt.

126f Sammansmältningen av estetiska och etiska bedömningsgrunder i den folkliga smaken var mest synlig i en ständigt återkommande klassificering av foton efter vilka funktioner de ansågs kunna fylla och där olika moraliska krav ansågs gälla. Tre fjärdedelar av alla smakomdömen om de foton Bourdieu och hans medarbetare visade för sina intervjuoffer utgick från en tänkt tilldelning av funktioner av detta slag: Så fördes t ex alla nakenbilder, hur lite erotiska och hur artistiska de än kunde vara, till det slags bilder som "passar bra på Pigalle", och andra foton indelades på liknande sätt: "Som reportagefoto är det inte illa...", "Det är reklamfoto det där...", "Det är den pedagogiska sorten...", "Det är professionellt foto...". I dessa smakomdömen ingick eller föregreps, menar Bourdieu, alltid den användning man kunde man kunde göra av fotot, dvs en bedömning av i vilka situationer fotot var värt något och av vilka personer som kunde ha glädje av det ("Om det föreställer kompisarna, så duger det, 126 alla som känner dem kommer att skratta..." "Om det är ett

minne för att man varit i Tyskland, då förstår jag att man kan ta det för att visa för vännerna", "Det där är inget foto man kan visa för vänner", "Vem ska man visa det för?") Denna folkliga smak lät sig, kommenterar Bourdieu, i motsats till den kultiverade smaken inte bekymras nämnvärt av tanken att smakomdömena borde vara universella. En bild på en död soldat kunde t ex tillbakavisas med att "det är ett foto för såna som gillar sånt; men ni vet, jag och militärerna..."

Vad de intervjuade från de lägre sociala klasserna däremot alltid för egen del avfärdade, var bilder som ingenting tycktes betyda, alltså bilder som tycktes förneka att de hade en begriplig funktion och som därför också vittnade om en främmande, obegriplig inställning till vad som var värt att uppskatta. De ställde sig frågande eller avvisande inför ett esteticerande porträtt av en havande kvinna: "En kvinna som Bild 9 är med barn, det är normalt. Men på foto, det tycker jag är konstigt". Det var med andra ord inte först och främst de eventuella estetiska värdena de inte förstod sig på. - De avvisade själva den esteticerande relation - i betydelsen av distanserande, neutraliserande - som de inbjöds att inta. Och förmodligen skulle Bourdieu säga att vad som döljs eller "misskänns", men samtidigt också alltid är närvarande och mer eller mindre omedvetet igenkänns, när den kultiverande smakens överhöghet över den folkliga smaken proklamas, är att denna relation förutsätts överlägsen - och genom denna relation också allt det som socialt skapat förutsättningarna för att någon ska vilja och kunna inta den, alltså årtal av "kultiverande" fostran.

Analysen i Un art moyen av fotografiet och den folkliga smaken föregriper med andra ord de följande analyserna i L'amour de l'art av mötet mellan museibesökarna och den erkända konsten och av förutsättningarna för den konstreception som erkänns som den legitima. Båda böckerna bygger på överblickar över inte bara en social klass i taget, utan hela samhället: från dem som är mest fattiga på etablerad kultur till dem som bättre än andra behärskar denna kultur; från lantarbetare, bönder och arbetare, över kontors- och butiksanställda, lägre tjänstemän, småborgerskap och medelklass, till universitetslärare, advokater, läkare, högre tjänstemän och storbourgeoisi. Båda böckerna är rika på träffande iakttagelser, men det är alltid helheten som är analysernas blickfång. Bourdieu (och Bourdieu och Darbel) ger sig sällan tid att stanna vid en bestämd social klass och ger inga mer uttömmande beskrivningar av skilda klassspecifika kulturer. Så är t ex fotobokens resonemang om den folkliga smakens funktionalism visserligen en analys av denna smak och hur den uttrycker vad Bourdieu kallar klassesetos (som han senare skulle beteckna med begreppet habitus), men den innehåller - utöver de durkheiminspirerade avsnitten om familje- och gruppinteraktionen - bara sparsamma försök att förklara hur denna etos uppkommit eller i vilket livssammanhang den utgör en adekvat anpassning till världen. Bourdieus intresse är med andra ord inte studiet av socialisationsprocesser; till dessa drag i Bourdieus och hans medarbetares analyser skall vi återkomma. Här nöjer vi oss med att konstatera att det var frågorna om de sociala villkoren för användningen av kultur,

om kulturell dominans och om Kulturen som ekonomi (i Bourdieus vida mening av ordet) som mest intresserade Bourdieu. Ett grundläggande drag i dessa analyser - som också fortsatt att prägla Bourdieus sociologi - är just strävan att förstå sociala fenomen, i detta fall alltså användningarna av kultur, relationellt. Låt oss försöka göra detta tydligt med ytterligare några exempel ur fotoboken.

Bourdieu och hans medarbetare kunde konstatera att den användningen av fotot som dominerade totalt i alla sociala klasser var den Bourdieu kallar familjeanvändningen. Men de intervjuade från skilda sociala klasser skilde sig åt när de satte sin smak i rörelse genom att kommentera foton. De utfrågande sociologerna hade med sig eller ta fram och tala om egna foton. För bönderna, vilkas värdehierarkier var fast förankrade i bondesamhällets avskilda sociala ordning och traditioner, kunde fotot utan problem reduceras till den helt ritualiserade registreringen av livstillfällen värda att fotografera. Också de intervjuade arbetarna tycktes ganska obekymrat ge sig i kast med familjeanvändningen av fotot, vilket antagligen berodde på, säger Bourdieu, att inte heller de hade anledning att i praktiken ställa sig frågan om fotot var en konstart med etablerade regelsystem eller inte. I samtalen gjorde de ändå, oömbädda, referenser till vad de uppfattade som en smak som antagligen var mer berömvärd än deras egen. De visste, säger Bourdieu, att det i samhället finns andra och mer erkända smakregler som deras egna preferenser förmodligen inte motsvarade, men vilkas ställning de själva inte vågade utmana. De skämdes dock

inte för sin egen praktik och för den smak de verkligen hade. De tenderade att lösa denna motsättning, menar Bourdieu, genom att använda ett dubbelt värdesystem. Dels erkände de att foton som de själva inte tog och inte använde sig av var berömvärda foton, dels höll de fast vid att deras egna foton också var bra. Så kunde de t ex göra en på annat sätt svårbegriplig skillnad mellan vad de tyckte om och vad de borde tycka om: "Ja, det är vackert, men jag skulle
121 aldrig ta en sådan bild", "Ja, det är mycket vackert, men man måste tycka om sånt, det är inte min stil".

Frågan om hur ett erkänt vackert foto borde se ut återkom som ett betydligt större problem för den lägre medelklassen, och förstärktes av en annan vända - som intervjusituationen gjorde ännu värre -, nämligen vändan inför problemet om fotot är att betrakta som en konststart och som sådan värd samma respekt som t ex måleriet. De intervjuade ur den lägre
89 medelklassen var ofta angelägna om att i sina uttalanden om fotot markera viss distans till den vanliga familjeanvändningen. Eftersom fotografering å andra sidan inte var en institutionaliserad konststart som på samma sätt som konsten tillhandahöll modeller för den goda smaken, var de osäkra på vad som kunde sättas istället. I detta sammanhang gör Bourdieu en iakttagelse som han fått anledning att göra i åtskilliga senare studier, att människor ur dessa samhällsskikt - som inte vill vara arbetare, men befinner sig på för långt avstånd från de högre klasserna för att riktigt förmå urskilja vari deras kultur består - ofta bär på en visserligen god, men innehållsligt tom estetisk vilja: de

vill lära sig Kultur, men vet inte vilken.

Vad gäller fotot kunde denna osäkra mellanställning ta sig uttryck i att personliga smakomdömen inneslöts i en egen-
domlig försiktighet, i ett slags programmatisk partikula-
ritet:

90 "Låt säga att jag t ex fotograferar en stol, som säger
mig något för att den har tappat ett ben, och ändå är
det ingenting alls. Det skulle ge... absolut ingenting.
Det skulle bli det jag ville fotografera, alltså för
mig, skulle det vara fint. Om jag visar mina bilder
för någon, så kommer man att säga: Vad har det för
intresse?" (*"employé"*, 23 år, ogift)

Och Bourdieu jämför denna osäkerhet med den förkärlek
för en "modern" smak på andra vardagslivets områden som
han menar sig kunnat konstatera hos samma samhällsskikt:
90 den "moderna" smaken erbjuder på liknande sätt en lösning
på den svåra balansen mellan vad man inte vill vara och vad
man inte behärskar att vara.

Inom medelklassen mötte Bourdieu samma dilemma; det före-
föll vara ett svårhanterligt problem att fotot var så all-
mänt utspritt och använt av alla klasser, samtidigt som det
inte existerade en produktion av erkända föreställningar
om fotot att luta sig mot. De intervjuade redovisade oftare
än människor ur lägre klasser estetiska ambitioner bakom
sitt fotograferande, men kunde inte lita till en redan exis-
terande uppsättning principer för hur dessa ambitioner

skulle kunna förverkligas och formulerade dem därför nästan bara negativt, som ett avståndstagande från fotots vanliga familjeanvändning. Och detta på ett sätt som knappast var möjligt bland arbetarna (med undantag av vad Bourdieu kallar de "hängivna", medlemmarna i fotoklubbarna):

93 "Jag räknar inte med familje- och souvenirfotot som inte återger atmosfären och som inte bygger på någon som helst skönhetsupplevelse, som har stelnat. Jag vill inte veta av det traditionella fotot med personer som poserar ensamma eller i grupp under Parthenon. Jag avskyr att se shortsklädda människor i grupp fastnaglade på Parthenons ruiner. Förra sommaren väntade jag tjugo minuter på ett tillfälle som gjorde att jag kunde fotografera en rad med kolonner utan att turister kom in i mitt synfält" (*"institutrice"*, 30 år)

Dessa människor förklarade även oftare att de ansåg att fotot också var en konst. Men, säger Bourdieu, de saknade de högre klassernas förmåga att anlägga ett "estetiskt" bedömnings-sätt på snart sagt vad som helst - alltså även på bilder föreställande de mest vanliga saker som till sitt innehåll kan närma sig familjefotot. I stället tenderade de att försöka förverkliga sina estetiska fotografiska ambitioner och

92 inträda i en mer konstnärlig värld genom att fotografera andra föremål än de vanliga.

Inom de högre klasserna, slutligen, återfann Bourdieu oftare

94ff en för andra klasser mycket sällsynt förmåga att "estetiskt"

närma sig vilka foton som helst, oavsett vad de föreställde. Särskilt de mest bildade och högst utbildade kunde, som genom en generös viljeakt, säger Bourdieu, sätta den kultiverade smakens principer i rörelse inför foton som andra var starkt benägna att fränkänna estetiska värden därför att de tycktes tillhöra en lågt stående genre. Bourdieu har också i samband med andra undersökningar kunnat konstatera att denna förmåga att visa estetiskt intresse också för lågt stående genrer och aktiviteter, som västernfilmer och matlagning, är kännetecknande för dem som kommit så pass långt att de sätter en ära i gränsöverskridelser.

I studierna av de humanistiska fakulteternas studenter verkade det som om detta intresse för områdena i den erkända kulturens gränstrakter - trots att det av de intresserade själva genomlevdes som en form av revolt mot den etablerade kulturen - bättre än något annat fungerade som inkörsport till samma kultur:

Hér 69

"De till formen mest bohemiska uppträdandena är ofta ingenting annat än åtlydanden av traditionella modeller utanför det traditionella tillämpningsområdet för dessa modeller /.../ Skulle passionen för westernfilmer vara densamma om de inte uppfattades som kulturens far-west? Filmklubbens ansvarige får höra utläggningar och inlägg som litteratur- eller filosofiprofessorn ofta förgäves försöker inspirera. På så sätt kan revolten mot det yttre påtvingandet av regeln vara en av de vägar genom vilka de värden interioriseras som regeln

påbjuder; som i den freudska myten är det med mordet på fadern som den introjicerade faderns herradöme börjar."

(Les héritiers, 69)

Människorna i dessa högre klasser kunde i abstrakta ordalag uttala sitt förtroende för fotots möjligheter som konst, men försökte knappast i sin egen praktik som fotografer förverkliga de estetiska värden som de abstrakt tillskrev fotografiet; i regel var deras fotograferande lika traditionellt som andras. Bourdieu tolkar detta så att fotots oklara och relativt låga ställning i hierarkin av konstarter gjorde det möjligt för dessa människor ur samhällets högre klasser att både hylla fotot som konst och i praktiken värdera det lågt som aktivitet, varigenom de obekymrat kunde ägna sig åt dess traditionella familjeanvändningar.

För att förstå Bourdieus perspektiv i de exempel vi här återgivit kan det vara värt att komma ihåg vad som inte är hans poäng. Han är t ex inte ute efter att visa att den grundläggande drivkraften bakom människors förhållande till fotot skulle vara viljan att komma sig upp eller att utmärka sig framför andra. Bourdieu eftersträvar minst av allt psykologiska eller socialpsykologiska förklaringar.

Den lägre medelklassens och medelklassens (för att återknyta till ett av exemplen) föreställningar om konst och kultur, deras genomlevda relation till kulturen, är för Bourdieu uppbyggd kring den motsättning han försökt avtäcka i analyserna av fotots sociala användningar. Den har i individuellt

olika former återkommit i samtal efter samtal och i enkät-svar efter enkätsvar och utgör en konstitutiv del av dessa skikts sociala identitet. När enskilda medlemmar ur dessa klasser tycker att saker är vackra eller fula, när de på muséerna försöker få ut något av den erkända konsten eller när de gläds åt foton, befinner de sig "objektivt" i ett bestämt socialt läge: till skillnad från t ex det traditionella bondesamhällets medlemmar orienterar de sig i en social värld där de inte kan och inte har råd att ta avstånd från de erkända, legitima, kulturella värden som omger dem, som är kulturen i den värld som är deras, men som de själva nästan alltid behärskar sämre än människorna ur de högre klasserna. Deras egen, individuella smak är alltid en "lösning" på detta problem, såtillvida som denna individuella smak under åratals formats just under dessa objektiva villkor.

Bourdieu försöker med andra ord i undersökningen av fotot väva samman två perspektiv. Mot de socialt skilda användningarna av den form av kultur som var fotot, svarade skilda "estetiker". Som två poler framträder den folkliga smakens funktionalism och den bildade smakens motsatta anspråk på ett rent estetiskt förhållningssätt till bilderna. Dessa "estetiker" var oskiljbara från de grundläggande sociala dispositioner (etos, habitus) som de uttryckte och som formats under lång tid. Men samtidigt föreföll till och med det socialt jämförelsevis mycket spridda fotot vara en hierarkiserad kulturform; de högre samhällsskikten tycktes bäst behärska sådana kulturella värden eller föreställningar förknippade

med fotot som också andra samhällsklasser tenderade att erkänna och ibland att låta sig domineras av.

Denna hierarkisering av kulturen var som vi sett ännu tydligare i mötet mellan museibesökarna och den erkända konsten. I L'amour de l'art använder Bourdieu och Darbel, om än sparsamt, ett begrepp 'kapital' som ännu inte förekommer i fotoboken, men som senare kommit att bli grundläggande i Bourdieus sociologi: För att beteckna den ojämnt och hierarkiskt fördelade kompetens som gjorde det möjligt för museibesökarna att begripa sig på den erkända konsten och känna sig hemma i muséerna - och till denna kompetens svarade alltså en viss habitus: det kultiverade förhållningssättet, viljan att förstå sig på, att tycka konst är värdefullt... - talar de om "*capital artistique*" som en särform av ett vidare "kulturellt kapital" . I de undersökningar som föregick både fotoboken och museiboken kunde Bourdieu och hans medarbetare ständigt se att innehavet av kulturellt kapital - som indikator använder Bourdieu senare oftast utbildning och utbildningsnivå - på det hela taget gick hand i hand med positioner inom samhällets högre klasser.

Genom både foto- och museiboken och i de utbildningssociologiska undersökningarna under 60-talet löper tanken att tillägnandet av Kultur i själva verket alltid är en för framtiden säker investering i språket, i kulturell kompetens, i relationer, i känsla för distinktioner, med andra ord en adekvat investering i bildandet av sig själv till den bildade

människa man bör vara för att kunna leva livet inom de områden i samhället där materiella och symboliska fördelar finns att hämta. Det är först och främst denna i kroppen nedlagda kompetens som Bourdieu benämner kulturellt kapital.

2. KULTURELLT KAPITAL

Denna hierarkisering av kulturen var som vi sett ännu mer tydlig i mötet mellan museibesökarna och konsten. I L'amour de l'art, till skillnad från i fotoboken, använder Bourdieu och Darbel, om än sparsamt, begreppet "kulturellt kapital" som senare blivit grundläggande i Bourdieus sociologi. För att beteckna den ojämnt och hierarkiskt fördelade kompetens som gjorde det möjligt för de bildade museibesökarna att begripa sig på den erkända konsten och känna sig hemma i muséerna - och till denna förmåga svarade en bestämd habitus: det kultiverade förhållningssättet, viljan att gå på muséer, att hålla sig informerad ... - talar de om "capital artistique" som en särform av ett vidare kulturellt kapital. Med kulturellt kapital avser Bourdieu och Darbel i museiboken främst en i kroppen nedlagd bred kulturell kompetens, en förmåga att urskilja och behärska de distinktioner och referenssystem varav den erkända konsten är en del.

Begreppet "kulturellt kapital" infann sig för första gången, enligt Bourdieus egen uppgift, i samband med de utbildnings- sociologiska undersökningarna under 60-talet - vilka utfördes parallellt med studierna av fotot och museibesökarna - som en hypotes, som gjorde det möjligt att göra reda för de socialt ojämnt fördelade chanserna att lyckas i utbildningssystemet: barn från de högre sociala klasserna besitter sedan tidig barndom ett överlägset "kulturellt kapital", är förtrogna med de kulturella distinktionerna, har tillägnat sig det sätt att tala på och den habitus i övrigt som skolan premierar.

Detta samband mellan skolframgång - mätt genom utbildningsnivå -, bred kulturell kompetens av det slag som krävdes t ex på muséerna och som gjorde att de bildade skiktens uppfattning om fotograferande skilde sig så radikalt från de folkliga klassernas, och, slutligen, positioner relativt högt upp i samhällshierarkin, återkom ständigt i de empiriska undersökningar Bourdieu och hans medarbetare genomförde och som vi här givit glimtar av. Behärskandet av "kulturen" föreföll med andra ord vara intimt knuten till social hierarkisering och utbildningssystemet tycktes spela en långt ifrån oskyldig roll i sammanhanget.

Men Bourdieu hade också rikliga tillfällen att göra en mer kvalificerad iakttagelse: det föreföll som om vissa människors, grupper eller klassfraktioners ställning - liksom till en del de högre klassernas överhuvud - var beroende av att de var de verkliga ägarna till en kultur som - genom komplicerade förmedlingar - dominerade samhället i sin helhet. Studiet av hur denna dominans utövas har blivit en av huvuduppgifterna i den bourdieuska sociologin, vilket vi senare ska se exempel på. Låt oss här bara utgå från den som ett empiriskt faktum som oavbrutet verifierades av de gjorda undersökningarna.

En skollärare som undervisar i historia eller matematik vet att det någon annanstans, nämligen på universiteten, inom det vetenskapliga maktfältet, finns andra som mycket bättre än han själv behärskar det han är satt att tala om. Mot detta skulle skolläraren kanske kunna hävda sin rätt att tänka och tycka som han vill, men skollärare uppträdde sällan så i intervjuer av det slag Bourdieu och hans medarbetare genomförde, och om någon

gjort det skulle han bara under speciella sociala villkor (kanske i samband med en palatsrevolution inom universitetsvärlden) haft några möjligheter att vinna större förståelse.

Om en tjänsteman i underordnad ställning mot alla odds skulle få lust att på allvar hävda konstnärligheten i sina egna foton, skulle han för att ha några chanser att lyckas i sitt företag få tillägna sig det kultiverade estetiska förhållningssätt som, vilket Bourdieu och Darbel visade, är sällsynt utanför de högt utbildade skikten i samhället och tvingas förhålla sig till den kultiverade kulturtradition, i vilken hans foton skulle kunna få en igenkänlig konstnärlig mening. Oddsen för att gå iland med ett sådant företag är dåliga. Omvänt tycktes vissa personers eller grupper - universitetslärares, vetenskapsmannens, kulturjournalistens, den uppsatte tjänstemannens - ställning vila på att de positioner de intog och de institutioner de tillhörde, och därmed de själva, representerade värden som alla tenderade att erkänna. Konstkritikern som fenomen förutsatte en publik som erkände att det slags konst och det sätt att skriva om konst på, som konstkritikern etablerat, var värdefullt. Och för att denna publik skulle existera krävdes att vissa grundläggande föreställningar om konst ständigt på nytt inplanterades i människors kroppar, i familjen, i skolan, i på området specialiserade institutioner som muséer och gallerier.

Att i det kapitalistiska Frankrike besitta "kultur", att hemifrån och av skolan vara formad så att man behärskade kulturens referenssystem och själv var "kultiverad", ägde förmågan att tala och att röra sig inom de samhälleliga miljöer där kultur

utövades och räknades, var för Bourdieu med andra ord att besitta ett "kapital" i samma mening som en mäktig och på heder rik släkt bland kabyllerna ägde symboliskt kapital. Det var att ha rättmätigt tillträde till yrken och positioner, vilka representerade kulturella värden som framstod som universella och där verksamheten föreföll stå i dessa värdens tjänst (bildningens, litteraturens, Sanningens ...).

Bourdieus teori om det kulturella kapitalet innebär att liknande positioner bärs upp av den "sociala energi", av den tro människor är benägna att investera i de värden dessa positioner representerar och förvaltar: den position som är litteraturprofessorns vilar på skollärarnas, bibliotekariernas, bokrecensenternas, kulturpolitikernas, bokälskarnas, kort sagt de flesta någorlunda bildade människors tro att litteratur är värdefullt.

Därmed inte sagt att litteratur skulle vara något skadligt. Vad Bourdieu postulerar är däremot att kärleken till litteraturen är en socialt producerad kärlek och inte en "naturlig" sådan och därför förutsätter ett omfattande arbete av det slag han i de kabylliska studierna kallade "symboliskt" - dvs en ständigt pågående process där föreställningar om litteratur inplanteras i människors kroppar och sinnen. Bourdieu brukar i liknande sammanhang gärna tala om "den sociala definitionen" av exempelvis litteratur och vill därmed säga, att just föreställningar om litteratur, lusten att läsa och överhuvudtaget mänskliga praktiker knutna till fenomenet litteratur inte är oföränderliga, givna företeelser, utan formar sig

efter de sociala villkor under vilka de skapas. Den existerande kulturens system av betydelser, referenser, distinktioner, bilder av sin egen historia, prioriteringar och tonvikter, är för Bourdieu "arbiträr": den är ett - visserligen nästan oändligt komplicerat - socialt producerat utsnitt ur "le champ des possibles", av en mängd möjliga, andra, utsnitt.

"Kulturellt kapital" är för Bourdieu med andra ord bland annat denna förkroppsligade förmåga att orientera sig inom vad som i Sverige närmast brukar benämnas finkultur och därvid omgärdas av försiktiga reservationer och citationstecken. Kontrollen över denna etablerade kulturs institutioner tillkommer i regel dem som skaffat sig sådana mängder kulturellt kapital och överlevt så pass länge inom de specifikt kulturella fälten att de kan göra anspråk på att vara värdiga arvingar.

Men också för andra, angränsande eller till och med avlägsna sociala fält där makt utövas kan kulturellt kapital, i mer allmänna former, vara ett viktigt inträdeskrav och maktinstrument. Bourdieu har särskilt pekat på den "allmänbildning", som i Frankrike brukar kallas för "culture générale" och som ofta anges som ett av huvudmålen för den högre utbildningen: att veta tillräckligt mycket om historia, kultur, samhällsfrågor och naturvetenskap för att med lätthet röra sig inom den värld av teman, problemställningar, namn, referenser och dagsaktualiteter som dominerar en del av det sociala livet inom de högre sociala klasserna och inom institutioner som är att räkna med. Den som är välförsedd med denna "culture générale" äger också en socialt formad och profitabel förmåga att med språkets hjälp

distansera sig från sin omvärld, att verbalisera den och manipulera den med abstraktioner, en förmåga att hålla världen på lämpligt avstånd, att inte alltför snart placera sig själv, sina sympatier och åsikter i bara ett socialt läger, att inte satsa på bara en häst som kanske visar sig inte vara den vinnare man väntar. Denna speciella relation till världen, präglad av distans och manipulation, ser Bourdieu som ett särskiljande drag i de högre klassernas etos.

När han i början av 80-talet publicerade resultaten från sina studier av de elitskoleinstitutioner som alltmer lämnat de deklasserade, vanliga universitetsfakulteterna bakom sig, konstaterade han till exempel att det knappast var specialkunskaperna som var undervisningens viktigaste resultat. Vad som särskiljde elitskoleeleverna mer än något annat var en förmåga att i varje ögonblick mobilisera det kunskapsförråd och de resurser de faktiskt hade, att ständigt slå mynt av kunskaper, hur skrala de än var, att aldrig lämna blottor eller visa osäkerhet, att verbalisera allt, även det som inte motsvarades av egna erfarenheter och att genom abstraktioner lyfta upp det torftigaste innehåll till en nivå av allmängiltighet. Denna sällsynta förmåga var resultatet av årtal av ständig konkurrens och oavbruten examination, i vilken de mindre företagsamma effektivt sållats bort ("Épreuve scolaire et consécration sociale", 1981).

Med det kulturella kapitalet följer också i regel ett överlägset informationsläge, dvs möjligheter att hålla sig väl-informerad om vad som är de verkliga insatserna i det sociala

spelet och var dess vinster verkligen finns att hämta. Inom politiken, i tjänstemannakarriärerna liksom i läkar- eller advokatyrkena, eller bland dem som har makten inom ekonomins fält, är - i Sverige liksom i Frankrike - en förmåga till allmän orientering högt värderad, att veta vem och vad som är att räkna med inom andra och kanske konkurrerande fält och varpå legitimiteten i de höga positionerna inom dessa fält grundas.

Ett av de mest värdefulla privilegier som följer med ett stort mått av nedärvt kulturellt kapital är också, påpekar Bourdieu i La distinction (158), kunskapen om förändringar i utbildningssystemet och om utbildningsexaminas och utbildningsvägars reella värde. Sociala skikt med föga kulturellt kapital lagrat inom familjen eller bland vännerna har en tendens att haka sig fast vid examina och utbildningsvägar som hade betydelse i ett tidigare, redan passerat tillstånd av konkurrensen. De är alltid för sent ute och missbedömer var deras barns chanser i livet finns att hämta.

Man kan ändå tycka att Bourdieu tillmäter "Kulturen" väl stor betydelse i kampen om makt och inflytande här i världen. Kulturrens förvaltare - vare sig de är litteraturprofessorer, bibliotekarier, kulturjournalister eller något annat - brukar gärna ena sig om att de representerar en utrotningshotad form av mänskligt liv och för en ojämn men livsviktig kamp för denna mänsklighet mot krafter (kommersialisering, kortsiktiga vinstintressen ...) som till skillnad från dem själva besitter verklig makt. Kanske kan kulturrens förvaltare ha skäl för

sina farhågor; när Bourdieu senare använt sig av ett allmänt kapitalbegrepp för att konstruera "det sociala rummet" har just motsatsställningen mellan sociala grupper vars ställning bygger på innehav av kulturellt kapital och grupper vars positioner beror på närhet till och kontroll över ekonomiskt kapital blivit den viktigaste strukturerande principen.

Bourdieus teori om kulturellt kapital uttalar sig dock inte om huruvida detta kapital bör betraktas som bra eller dåligt; den säger däremot att behärskandet av det han sammanfattande benämner "kultur" är hierarkiskt distribuerat, så att "högre" positioner knutna till detta behärskande av kulturen både bärs upp av och dominerar "lägre" positioner.

Att det Bourdieu benämner "kulturellt kapital" från svensk horisont ändå kan förefalla som en jämförelsevis föga vinstgivande investering, kan ha flera förklaringar. En är effektiviteten i de reproduktionsstrategier som är typiska för det kulturella kapitalets män och som Bourdieu i många sammanhang haft anledning att analysera: att ständigt tala i oegennyttans, den materiella uppoftningens, kulturens (Litteraturens, Teaterns, Filmens, Konstens ...) och mänsklighetens namn (och inte, som ofta det ekonomiska kapitalets män, i den öppna profitens) och att framställa sig som ett snart, om inte hjälp kommer, utdöende släkte. En annan förklaring är gissningsvis att den i hög grad kultiverade kultur, som i Frankrike bärs upp av jämförelsevis stora universitetsproducerade befolkningsskikt, med förgreningar långt utöver de snävt kulturella fälten till de ledande skikten inom statstjänstemannakårens, politikens eller ekonomins fält,

i Sverige motsvaras av en mindre självmedveten sådan med bräckligare social bas.

De kulturella fälten förvaltar - ibland med anspråk på ensamrätt - en stor del av vad Bourdieu brukar kalla ett samhälles kulturella resurser. I dessa institutioner, i de böcker, objekt och teorier, som människorna inom dessa fält har tillgång till och är legitima producenter och uttolkare av, lagras ett slags socialt minne, de bilder av det kollektiva förflutna vilka i olika förmedlingar, om än inte utan gnissel utan i ständiga omtolkningar, reproduceras av helt andra människor inom andra av samhällets områden. Inom dessa kulturella fält formas och bevaras åtskilliga av de redskap - tekniker, vetenskapliga teorier, begrepp och språk, lagrade erfarenheter - vilka är oundgängliga i striderna om hur världen ska tolkas och formas.

Kulturellt kapital existerar för Bourdieu också i "objektiverade" former, exempelvis som böcker, teorier eller tekniker. I dem "lagras" med Bourdieus sätt att se de kulturella och vetenskapliga fältens historia och vad som där producerats som resultat av tidigare strider. De är "kapital" därför att de är föremål för erkännande och sätter människor i rörelse, antingen genom att rent symboliskt representera vad som anses värdefullt - som när den bildade drar till med namn på böcker som ingen annan läst - eller genom att tillhandahålla material (argument, informationer, teorier, ord) som är användbara i de strider som anses legitima och varigenom det definieras hur historien sett ut, vad samhällsvetenskapen bör syssla med eller vad god litteratur är för något ...

Den som med ett gediget kulturellt kapital lagrat i kroppen träder in i kulturens institutioner eller på angränsande fält kan - genom att vara förtrogen med teknikerna och hitta fram till de rätta böckerna, känna till de viktiga namnen och inte bara de mest bekanta, veta vilka teorier som är att räkna med - mobilisera också detta objektiverade kulturella kapital och använda sig av det i vad som måhända kan vara ett arbete i Vetenskapens, Kulturens eller Allmännyttans tjänst, men som alltid också är ett arbete för reproduktionen av den egna ställningen. Därvid är individerna i maskopi med de institutioner och fält de träder in i, eftersom de reproducerar inte bara sin egen ställning utan därjämte fältets och institutionernas. Bourdieus teori om kulturellt kapital är inte en statussociologi av den sorten som placerar in människor i hierarkier som om det vore fråga om ett nollsummespel, dvs ett spel där någon måste förlora när en annan vinner. Inom kulturens värld, inom de kulturella fälten, vinner alla som vunnit inträde på att det där lagrade objektiverade kulturella kapitalet igenkänns och erkänns också utanför dessa fält. Därom handlar åtskilliga av de strider kulturens människor utkämpar med statsförvaltningens, politikens och, kanske främst, ekonomins människor.

Ett av slagfälten, kanske det främsta, är den institution som vid sidan av familjen torde betyda mest för hur det kulturella kapitalet fördelas och som vid sidan av kulturen utgjorde det främsta föremålet för Bourdieus sociologiska intresse under 60-talet - utbildningssystemet.

3. SKOLAN

I det skriftlösa kabylliska bondesamhället lagrades symboliska tillgångar - exempelvis minnet av det förflutna - huvudsakligen i människors kroppar. Den muntliga traditionen fördes vidare i det fysiska mötet mellan människor och ägde den stabilitet som det mänskliga minnet och dess memoriseringstekniker gav den. Den muntliga förmedlingen möjliggjorde och nödvändiggjorde en anpassning av traditionen till mottagarnas kulturella kompetens i egenskap av uttolkare.

Med skrivkonsten och, senare, med utbildningssystemets uppkomst, infinner sig för första gången, säger Bourdieu i en klargörande passage i Le sens pratique (p 214f), villkoren för en ackumulering av en ny, specifik form av symboliskt kapital, det kulturella kapitalet. Symboliska tillgångar kan bevaras i "objektiverat" tillstånd, fixeras i texter, lagras i teorier och i institutioner. Sociala grupper, fraktioner eller klasser kan monopolisera dessa objektiverande kulturella tillgångar genom att behärska de redskap som ger tillgång till dem - genom att monopolisera sätten för deras tillägnande. Det är om detta striden står inom utbildningssystemet.

Utbildningssystemet fördelar kulturellt kapital, men det är också av avgörande betydelse för detta kapitals existens som sådant: det formar människors habitus så att de blir disponerade att erkänna det slags värden varpå det kulturella kapitalet vilar. Bourdieus kanske mest grundläggande perspektiv på skolan

gäller just det erkännande, *reconnaissance*, den skapar. Utbildningssystemet, i all dess komplexitet, upphör i hans analys aldrig att först och främst vara ett socialt system som upprätthåller en symbolisk ordning - som klassificerar människor och benämner världen. Varje pedagogisk handling, säger Bourdieu och Passeron i början av La reproduction, är en symbolisk våldshandling. Den förutsätter för det första att vissa betydelser, vissa klassificeringar, visst kunskapsinnehåll är legitima och värdiga att förmedlas och inte andra. Den förutsätter för det andra att det finns lärare och, i regel, en institution med rätt att undervisa och klassificera. De maktförhållanden, som är grundvalen för att detta ska kunna ske och som utesluter andra, i princip lika möjliga, pedagogiska handlingar, är därvid tagna för givna, misskända. Med ett slags magisk kraft som samhället tilldelar det, indelar utbildningssystemet den sociala världen, ger anvisningar om vars och ens sociala plats och instiftar, välsignar, de utvalda som utvalda. Skolan och ideologin om ett utbildningssystem där alla har lika chanser har blivit det moderna samhällets teodicé för de privilegierade klassernas privilegier (La reproduction, p 250).

En av utgångspunkterna för den bourdieuska utbildningssociologin är den avgörande roll utbildningsinstitutionerna kommit att spela i de sociala klassernas och klassfraktionernas reproduktionsstrider. Enligt Bourdieus sätt att se har den totala mängden kulturellt kapital i samhället (nedlagt i texter, teorier, maskiner, institutioner och i människors kroppar) ständigt ökat. Utbildningssystemet har fått en särställning som handhavare av detta kapital och som institution för förberedelsen

av dem som ska handskas med det. Det har skaffat sig närmast monopol på sanktioneringen av kulturellt kapital, en erövring det gjort i Frankrike under senare hälften av 1800-talet från aristokratins och det äldre borgarskapets mondäna salongskultur ("Épreuve scolaire et consécration sociale", p 66f). Skolkulturen, förkroppsligad i institutioner som École Normale Supérieure och École Polytechnique, var riktad mot den gamla klasskulturens kooptationsmekanismer och den var därvid lierad med staten, den offentliga sektorn, staden, det sekulariserade tänkandet, med de progressiva, då dominerade fraktionerna av den dominerande klassen. Ett faktiskt kunnande, hur rejält det än må vara, som inte sanktionerats av en utbildningsexamen, kan i värsta fall vara till ingen glädje alls. Omvänt består examinas värde även när den kompetens de ger anspråk på att garantera upphört att existera ("Le titre et le poste", p 98). Examen "universaliserar" innehavaren som säljare av sin arbetskraft och av sin person och öppnar vägen till många arbetsmarknader på en gång, det vill säga till marknader med sinsemellan åtskilda krav på teknisk kompetens. En elev som satsar på skolan, är med andra ord i allians med utbildningssystemet: vad som i första hand har betydelse är inte den position, det arbete, som kanske kan erövrats, utan examen som sådan och den garanti den utgör.

Det moderna utbildningssystemet har också erövat en grad av autonomi som Bourdieu menar är viktig att göra reda för i analysen av dess reproduktiva roll. Må vara att det i grova drag är de högre sociala klasserna som tjänar på det och att det bidrar till det ekonomiska kapitalets reproduktion, men det

varken kontrolleras direkt av bestämda sociala grupper eller dirigeras direkt av ekonomins krav och det är heller inte uteslutande ett lydigt instrument i statens tjänst. Utbildningssystemet har också sin egen historia och sina egna institutioner (La reproduction, p 232), sin egen inre utvecklingslogik. I ingen obetydlig utsträckning domineras det av människor det självt fostrat och som lever av det. Denna "relativa autonomi" definierar Bourdieu och Passeron som utbildningssystemets förmåga att i varje bestämt historiskt ögonblick "översätta" och omtolka de krav som ställs på det utifrån, från exempelvis staten eller näringslivet (La reproduction, p 174ff).

Så har exempelvis det franska utbildningssystemet kunnat använda sig av utifrån ställda krav på betyg och examina för att bevara examensformer som ärvts från jesuitskolorna på 1700-talet. När Bourdieu och Passeron under 60-talet analyserade de högre franska utbildningsinstitutionerna lade de också vikt vid den akademiska lärarkårens strategier för att upprätthålla sin överhöghet över utbildningen och säkra sin egen reproduktion. Ett effektivt instrument därvid var just kvarhållandet av examensformer, ibland medeltida sådana, som från den akademiska karriären sållade bort dem som inte hade den rätta akademiska övertygelsen.

De högre utbildningsinstitutionernas inre makthierarkier och dessa makthierarkiers historia är för Bourdieu för övrigt oskiljbara från institutionernas intellektuella historia. Det man ofta brukar se som "nationella" särdrag i intellektuella traditioner är en produkt av de krav institutionerna ställer på de nya inträdande, de teman och det tankegods de förelägger generation

efter generation, de specifika examensformer som sållar ut eliten och vad som avgör vad som är legitimt att tänka, vad som är snillrikt eller originellt ("Systemes d'enseignement et systemes de pensée"; La reproduction, p 171).

Utbildningssystemets relativa autonomi och dess särställning när det gäller utfärdandet av examina skapar dock friktion i den alltför perfekta reproduktionen av den sociala ordningen. Den erbjuder för det första problem för "ekonomin", för företagen och arbetsköparna, som inte direkt kan styra produktionen av de individer de ska anställa, utan blir beroende av skolan och av examina, vars värde ofta är föremål för politiska strider och för fackföreningarnas intresse ("Le titre et le poste", p 98). Skolan ställer för det andra de enskilda familjerna och de sociala skikt de representerar inför liknande problem. Skolans inre mekanismer gör visserligen att den reproducerar det kulturella kapitalets fördelning, det vill säga skänker framgång åt dem som är rätt förberedda och disponerade hemifrån. Men de enskilda familjerna är oftast underkastade skolans domslut och har ingen absolut garanti mot eliminering.

Därtill kommer en accelererande konkurrens om utbildningstitlar. Bourdieu har särskilt pekat på det faktum att sociala grupper, vars ställningar traditionellt vilat på innehav av ekonomiskt kapital, under de senaste årtiondena blivit alltmer beroende av skolan för att upprätthålla sina positioner. Istället för att låta successionen säkras genom arv, så att sonen övertar familjeföretaget, har de i ökad utsträckning tagit utbildningsinstitutionerna i tjänst. Att småföretagarsonen, handelsmannens

barn och de stora industriägande familjernas arvingar givit sig in i konkurrensen om examina har i sin tur medfört att grupper, som - också traditionellt - stått utbildningssystemet närmare, som lärare eller den offentliga förvaltningens människor, tvingats ytterligare öka sina utbildningsinvesteringar. Det är en process som, när den väl startat, eskalerar i takt med att utbildningstitlarnas värde urholkas: alla klassfraktioner tvingas efter hand till ett i tiden allt mer utdraget bruk av utbildningsinstitutionerna. Denna ökade konkurrens är, menar Bourdieu, en av de grundläggande orsakerna till 60- och 70-talens utbildningsexplosion. (La distinction, kap 2)

Bourdieu brukar i detta sammanhang tala om "de sociala användningarna" av utbildningssystemet. När han och hans medarbetare alltsedan de första utbildningssociologiska studierna i början av 60-talet ständigt återkommit till analysen av tillgänglig social statistik om skolan, är det inte fråga om socialgruppsindelningar av det slag vi är vana vid. Vad de försöker komma åt, är den roll utbildningsinstitutionerna spelar i bestämda sociala grupperes reproduktion av sina ställningar i förhållande till andra grupper, i vilket slags beroende de står till skolan, hur länge de går där, vilka linjer och vilka skolor man frekventerar, hur höga examina man skaffar sig.

Detta differentierade bruk av utbildningsinstitutionerna - inklusive de i Frankrike viktiga privata skolorna - säger något väsentligt om vad det är för något en social grupp måste reproducera, antingen för att behålla sina privilegier och sitt försprång eller för att inte hamna på efterkälken. Vi har

redan nämnt det ökade behovet av att ha höga examina att visa upp, vilket vittnar om delvis nya villkor för de sociala reproduktionsstriderna. För vissa privilegierade fraktioner är det verkligen fråga om att visa upp, säger Bourdieu; deras avkommor skulle i vart fall vara garanterade de ställningar de skall inta och utbildningsexamina fungerar främst som yttre legitimation. Andra grupper har omvänt utbildningssystemet att tacka för allt. Men de olika klassfraktionernas beroende av utbildningsinstitutionerna gäller också reproduktionen av mindre synliga ting än betyg och examina. För den fraktion av den franska storbourgeoisin som har sin förankring utanför Paris och vars ställning vilar på kontroll över familjeföretag, är det exempelvis väsentligt att odla en viss familjekänsla, en sträng arbetsmoral och en känsla av exklusivitet i förhållande till andra grupper. För detta slags fostran är de privata jesuit-skolorna särskilt lämpade. För andra och mer statsvänliga fraktioner av storbourgeoisin är en bred allmänbildning, en känsla för kultiverade distinktioner, språklig ledighet och förmåga att röra sig i det offentliga livet mera värt och i deras reproduktionsstrategier spelar, som vi snart skall se, elit-skolor av typ ENA (Ecole Nationale d'Administration) större roll.

Redan av dess inledande kommentarer till Bourdieus utbildnings-sociologi har ett av dess mest fundamentala teman blivit synligt. Läger man hans egna utbildningssociologiska texter under åren bredvid varandra, från studiet av kulturens "arvingar" (Les héritiers, 1964) till undersökningen av franska elit-skolor (Épreuve scolaire et consecration sociale", 1981) framträder ett intresse tydligt: Bourdieu vill studera hur de människor

formas och utväljs som befolkar de sociala fält där makt utövas. Bourdieu har i flera sammanhang understrukit att utbildningssociologin inte kan vara en bindestreckssociologi bland andra, utan är en förutsättning för att bedriva sociologi på andra områden. Med hans egen terminologi kan man formulera det så att det kulturella kapitalets fördelning alltid har betydelse; den säger något om det varpå olika grupper ställning vilar - om vad de har att förvalta, slå mynt av och försvara värdet av - och om vem som dominerar vem. Kulturellt kapital förutsätter vad Bourdieu kallar habitus: för att förstå vad som händer på olika sociala områden och varför människorna där uppträder som de gör, måste man också förstå hur dessa människor är formade bland annat i och av utbildningssystemet, hur deras trosföreställningar och värden, deras bilder av sig själva och av sin och andras kompetens, kort sagt, hur deras habitus är formad. Låt oss fortsätta denna presentation av Bourdieus utbildningssociologi med hans och Passerons 60-talsanalys av pretendenterna på kulturellt kapital och efter några korta utblickar mot La reproduction och La distinction avsluta den med hans stora artikel från 1981 om franska elitskolor.

När Bourdieu och hans medarbetare och medförfattare till åtskilliga artiklar och böcker under denna tid, Jean-Claude Passeron, 1964 kom ut med en bok om det franska utbildningssystemet, hette den kort och gott "Arvingarna" och handlade om motsatsen till vad 1960-talets tillskyndare av "den frigörande skolan" - *école libératrice* - gärna ville se som skolans huvuduppgift. "Arvingarna" var för Bourdieu och

Passeron de studenter på universitetens filosofiska fakulteter som - om de lyckades i konkurrensen, fick de bästa betygen och kunde gå vidare i karriärgångarna - skulle lämna sina generationskamrater bakom sig, bli nya rättmätiga ägare till Kulturen och vinna inträde i de samhällets makteliter där det var ett krav att ha gjort denna kultur till sin. Dessa arvingar var inte vilka som helst. Les h́eriters inleddes med en förödande genomgång - riktad mot dem som förkunnade budskapet om *école libératrice* - av statistiskt material om den sociala rekryteringen till den högre utbildningen. I den 1970 utkomna La reproduction återkom Bourdieu och Passeron än mer grundligt till samma ämne. De kunde visa, att den snabba expansionen av universitetssystemet med början kring 1960 visserligen hade fört en mängd nya studenter till läroanstalterna, men knappast kunde tillskrivas några demokratiserande effekter. De nya utbildningschanserna hade fördelat sig mellan de sociala klasserna enligt tämligen exakt samma mönster som den tidigare fördelningen, vilket innebar att ökningen i absoluta tal av studenter från lägre sociala klasser motsvarades av en ännu större ökning av studenter från högre klasser. De flesta barn ur de högre samhällsskikten gick nu igenom någon av de högre utbildningsinstitutionerna. När Bourdieu och Passeron närmare analyserade skillnaderna mellan olika utbildningslinjer och institutioner, visade det sig dessutom att studenter från lägre sociala skikt, i likhet med flickor ur alla klasser, förvisades till linjer med lägre marknadsvärde, medan de verkliga elitinstitutionerna monopoliserades av ynglingar från de högsta samhällsklasserna.

Att lyckas med inträdet i den legitima kulturens värld var inte alla studenter förunnat. I motsats till vad svenskar gärna föreställer sig när de till exempel hör namnet Sorbonne nämnas, befann sig de filosofiska fakulteterna (och, som Bourdieu senare återkommit till, de naturvetenskapliga) inte särskilt högt upp i hierarkin av institutioner för högre utbildning. Bourdieu och Passeron visade att de vanliga universitetsinstitutionerna under expansionsperioden fick ta emot studenter som aldrig kunnat göra anspråk på inträde i de verkliga *grandes écoles*, som *École Normale Supérieure* eller *École Polytechnique*, och rekryterade ett större antal studenter från lägre samhällsklasser än vad som var fallet på andra håll. Just därför utgjorde dessa fakulteter ett privilegierat studieobjekt för den utbildningssociologi Bourdieu och Passeron ville bedriva: här fanns möjligheter att studera mötet mellan Kulturen, förvaltat av läroanstalten och dess lärarkår, å ena sidan, och studenter med högst skiftande habitus och kulturellt kapital i bagaget å den andra.

Detta möte tedde sig märkligt för de iakttagande sociologerna. Statistiken visade att bara en bråkdel av dessa studenter kunde räkna med att göra forskningskarriärer, på allvar träda in i intellektuella miljöer eller bli lärare inom högre undervisning. De blev något annat, i regel skollärare eller tjänstemän i inte alltför hög ställning. Men i den undervisning de utsattes för och i deras bild av sina egna studier togs föga notis om denna faktiska framtid. Tvärtom behandlades studenterna och behandlade sig själva som om de alla skulle gå i professorns fotspår. Pedagogiken var vad Bourdieu och Passeron benämner "karismatisk",

byggd på utstrålning hos den fullkomnade produkt av universitetskulturen som var lärarens personlighet och hade sin högsta form i den magistrala föreläsningen, full av lärda allusioner och av den slags speciella akademiska kvickhet som markerar distans till det alltför skolmässiga bruket av den kultur som auditoriet gick i skola för att lära. Denna pedagogik förutsatte en viss habitus hos dem den riktade sig till. I likhet med hos de kabylliska bönderna, där gåvan och gengåvan hedrade båda parter såsom värdiga själva utbytet, var den magistrala föreläsningen ett unikt möte mellan virtuosen och de som var värdiga att mottaga och uppfatta hans budskap.

Samma habitus hos studenterna återfann Bourdieu och Passeron i de många intervjuer som ingick i undersökningen. De upptäckte exempelvis att få ville höra talas om att de själva påminde om genomsnittsstudenten; alla ansträngde sig att särskilja sig från bilden av studenten, vilken de samtidigt pådyvlade andra studenter. De intervjuade befann sig, säger Bourdieu och Passeron, i en bestämd social situation av transition och förberedelse, de försökte vara vad de hade som projekt att vara, nämligen personer som fritt valde sig själva. Studenterna besökte flitigt filmklubbarna, köpte skivor som besatta, dekorerade sina rum med reproduktioner, upptäckte avant-gardet inom litteratur, teater och film. Men, säger Bourdieu och Passeron, de var inte bara sysselsatta med att lära sig vad de fritt skulle välja att vara, de var också i full färd med att lära sig det förhållande till kulturen som utmärker dem som har naturlig hemortsrätt i denna kultur, en åtminstone illusorisk frihet, ledighet och

distans. I detta projekt föreföll den blotta negationen av vanligt beteende spela en viktig roll: att sova när andra var vakna och tvärtom, att aldrig som andra gå på bio på söndagar.

Examensformen fordrade att studenterna gjorde detta "fria" förhållningssätt till kulturen till sitt, och att de, med Bourdieus och Passerons ord, med sin personlighet betalade de höga betyg varigenom deras inträde i kulturen sanktionerades. Avhandlingen och den muntliga examen sågs allmänt som ett sätt att bedöma "personen", "människan", ett slags universell människa som står utanför vardagsvärldens tarvliga bestämmningar och nödvändigheter, eller som med intellektets hjälp kan höja sig därur. Bourdieu och Passeron gjorde iakttagelsen, att dessa produkter av det franska universitetssystemet, när de uttryckte sin egen relation till världen var benägna att tro sig tänka universellt, att tänka för andra och för alla. I synnerhet fäster Bourdieu och Passeron avseende vid avhandlingen och den muntliga examen vari de "briljanta" eleverna, de som till den grad förmått göra kulturen till en del av sin personlighet att deras behärskande av den förlorat alla skolmässiga drag, särskilde sig från medelmåttorna. Denna pretention på att skapa sig själv kontrasterade på ett märkligt sätt mot de strömlinjeformat konformistiska eleverna, "de exemplariska exemplaren av homo academicus", vilka erövrade tätplatserna i examensproven. Dessa vällyckade studenters favoritförfattare var ofelbart Camus, Malraux, Kafka och Proust, på sociologernas fråga förklarade samtliga att de av alla länder helst ville resa till Grekland och de blev alla lika upprörda över tanken att den populära schlagersångaren Johnny Halliday skulle representera den franska ungdomen.

Bourdieu och Passeron fann med andra ord en märklig diskrepans mellan å ena sidan den "karismatiska" pedagogiken och de modeller för den intellektuelle som denna uppmuntrade och byggde på och den framtid som väntade det flertal studenter som inte lyckades så väl i konkurrensen å den andra. De filosofiska fakulteter de undersökte i början av 60-talet var dominerade av en kultur som hade sin sociala bas inom de högsta samhällsklasserna - och i synnerhet inom dem som var rika på kulturellt kapital - men som knappast längre motsvarades av den sociala bakgrunden och det kulturella bagaget hos de flesta av studenterna. I La reproduction sex år senare skulle Bourdieu och Passeron återkomma till de sociala effekterna av denna diskrepans mellan studenternas dispositioner och institutionens krav. I Les héritiers kontrasterar de uppkomlingarna från lägre samhällsklasser - som, med undantag för en och annan Rastignac, regelmässigt lyckades sämst - mot de borgerliga studenter som hemifrån var formade att röra sig naturligt i denna miljö. De förras i tysthet genomlidna oro för framtiden och för studiernas värde som yrkeskvalificering skilde sig från de senares ofta obekymrade och betydligt djärvare satsningar på projektet att inträda i den kulturella eller vetenskapliga världen.

Les héritiers polemiserade mot den naiva tilltron till en rent formell demokratisering av utbildningssystemet. Inom de institutioner Bourdieu och Passeron studerade var själva pedagogiken och organiseringen av studierna ett effektivt instrument i elimineringen av de icke-förberedda och med andra ord i reproduktionen av balansen mellan de sociala klasserna. På denna punkt skymtar i Les héritiers, liksom i muséiboken och till liten del

också i La reproduction, ett reformatoriskt intresse som är svårt att finna i Bourdieus senare arbeten. Mot den "kärismatiska" pedagogiken ställer Bourdieu och Passeron vad de omväxlande kallar för en "rationell pedagogik" (Les héritiers) och en "explicit pedagogik" (La reproduction). Denna "återstår att uppfinna" (Les héritiers, p 111), men ska bygga på en medvetenhet om hur sociala skillnader mellan eleverna betingar undervisningsprocessen: så länge man "inte utforskat alla de vägar på vilka de sociala faktorer, som bestämmer ojämnheten, verkar och så länge man inte uttömt alla pedagogiska möjligheter att upphäva dessa faktorerers effektivitet" (p 103, not), kan man inte föra in andra förklaringsgrunder än sociala till det faktum att vissa elever lyckas och andra inte. Av liknande skäl varnar Bourdieu och Passeron i La reproduction (p 127) för tron att en undervisningsmetod i sig skulle kunna ha inneboende förtjänster eller tvärtom vara förkastlig. Det är bara i "hela systemet av relationer" mellan elever med bestämda sociala karakteristika, lärarkåren, utbildningsinstitutionen, undervisningens innehåll och de yttre krav som ställs på utbildningen som en metod blir "pedagogiskt produktiv" eller inte.

Bourdieus och Passerons grundläggande perspektiv i dessa 60-tals studier var att studera hur elever med skiftande habitus och kulturellt kapital i bagaget möter utbildningssystemet som ett strukturerat system och där orienterar sig. De närmar sig - alltid parallellt - sitt objekt från två håll: å ena sidan kartläggningen av "strukturen", det hierarkiska mönstret av utbildningslinjer, discipliner, institutioner, fakulteter, läroanstalter, fördelningen inom detta mönster av elever med

olika sociala och skolmässiga karakteristika, undervisningens och studiernas organisering på olika håll inom strukturen, pedagogiken, examensformerna etc; å andra sidan studiet av elevernas habitus, deras föreställningar om sig själva och sina studier, deras framtidsförväntningar, deras förhållande till kulturen och till språket.

Kartläggningen av "strukturen" var med andra ord väsentlig. Först när man ser hela mönstret av ämnen, linjer och institutioner kan man förstå det relativa värde en viss utbildning har, varför vissa elever och inte andra hamnar just där och vad som sker i mötet mellan just dessa elever och de lärare och de institutionaliserade krav de där möter. Så var exempelvis den så kallade "demokratiseringen" av de filosofiska fakulteterna - intåget på dessa fakulteter av elever med mer blygsamt kulturellt kapital än tidigare och flickornas växande andel av studentskaran - parallell med en deklassering av just dessa fakulteter i förhållande till andra utbildningar inom strukturen av högre läroanstalter.

Bourdieu och Passeron lägger tonvikt vid att detta "möte" mellan habitus och struktur måste förstås som en i tiden utsträckt process. I La reproduction (pp 110f) kritiserar de exempelvis det slags jämförelser mellan studenter ur lägre samhällsskikt och studenter ur högre som inte i analysen inkluderar studenternas förhistoria inom utbildningssystemet. Att elever med ursprung i klasser med föga kulturellt kapital ofta är jämbördiga studenter ur högre samhällsskikt när det kommer till typiskt skolmässiga kunskaper (exempelvis bland humaniorastudenter kännedom

om klassisk litteratur, till skillnad från kunskaper om avantgarde-kultur och inom mindre erkända områden som film eller jazz) har knappast att göra med skolans demokratiserande effekter, utan snarare med att just dessa studenter utstått en betydligt hårdare selektion på tidigare nivåer inom skolsystemet och har sin skolanpassning att tacka för att de överlevt i systemet. Ju längre upp man kommer i utbildningssystemet, ju hårdare gallrad är gruppen av överlevande från de lägre samhällsklasserna och ju större chanser har en elev ur dessa klasser att mer skilja sig från än socialt likna de eliminerade kamraterna med samma sociala ursprung.

För Bourdieu och Passeron är det med andra ord naivt att - som i mycken variabelsociologi inom utbildningsforskningen - se exempelvis "social bakgrund" eller "kön" som en faktor som direkt bestämmer (eller inte bestämmer) skilda elevgruppers öden vid olika tidpunkter i deras vandring genom utbildningssystemet. De begränsningar en elev bär med sig hemifrån (nedärvt kulturellt kapital och klassbestämd habitus) är verksamma bara i den tidsmässigt utdragna process som skolkarriären utgör och som formar eleverna beroende på deras mått av framgång eller misslyckande (La reproduction, pp 111ff). Varje moment i denna process är en "struktur" av verksamma "faktorer": den specifika selektionen av elever till just detta ställe i utbildningssystemet och den specifika selektionen av lärare, utbildningens position i hierarkin av utbildningar, kursernas innehåll, den objektiva framtid som väntar elever härifrån etc. Bara i en "struktur" av detta slag har en variabel sådan som "social bakgrund" ett

förklaringsvärde - dvs bara i relation till hela mönstret, "strukturen", av faktorer. Att isolera en enskild faktor och göra den till en i sig själv förklarande variabel, är för Bourdieu och Passeron att förenkla verkligheten intill oigenkännlighet. Det sociala bagage som döljer sig bakom en sådan variabel kan - bland annat - ha helt olika slags betydelser i skilda "strukturer", i skilda kontexter. Bourdieu och Passeron talar om "strukturell kausalitet":

"Det är systemet av faktorer som sådant som på beteendena, attityderna och, därigenom, på framgången och elimineringen, utövar den odelbara påverkan hos en strukturell kausalitet, på så sätt att man inte utan att hamna i absurditet kan drömma om att isolera inflytandet hos den ena eller andra faktorn, eller, ännu mindre, att tillskriva en sådan faktor ett uniformt och enhetligt inflytande på skilda moment i processen eller i skilda strukturer hos faktorerna."

(La reproduction, p 111)

Låt oss ta ett enkelt exempel som Bourdieu och Passeron hämtar från den samtida franska skoldebatten: föreställningen att studier i klassiska språk skulle ha ett slags inneboende fostrande och utvecklande egenskaper och att bra studenter är bra just för att de läst grekiska och latin. Den statistiska relationen mellan studier i klassiska språk och skolframgång döljer i själva verket en "struktur", ett nätverk, av relationer som har med social differentiering att göra. De elever väljer att läsa grekiska som först selekterats till fortsatta studier inom sekundärskolan och sedan selekterats till latinare - det vill säga de som är mest anpassade till skolans krav. Elever som i

denna selektionsprocess fått sin habitus formad ställs inför en hierarki av utbildningslinjer inom sekundärundervisningen där studier i grekiska befinner sig högst upp i hackordningen. Att efter latinet också läsa grekiska är en säker placering av det kulturella kapital de redan skaffat sig: "Om de studenter som läst latin och grekiska utmärker sig genom sin språkliga säkerhet, så är det för att de utvalt sig (eller blivit utvalda) i förhållande till en bild av hierarkin av sektioner inom sekundärundervisningen, vilken allra högst sätter klassiska studier, och för att de varit tvungna att lyckas särskilt väl under sekundärskolans första år för att kunna göra anspråk på att inträda i en sektion som systemet har reserverat för sin elit och mot vilken de lärare söker sig som är bäst lämpade att av dessa goda elever göra de bästa eleverna." (La reproduction, p 105)

I La reproduction - utgiven 1970, sex år efter Les héritiers - fortsatte Bourdieu och Passeron sina studier av de franska universitetsfakulteterna och av de människor som befolkade dem. Deras analyser byggde på enkäter och intervjuer med studenter på främst de filosofiska fakulteterna, redovisade i Rapport pédagogique et communication (1965) samt på noggrann genomgång av tillgänglig statistik. Särskilt nämner Bourdieu och Passeron att dessa undersökningar försökte mäta relationen till och behärsningen av språket; deras metodiska utgångspunkt bestod i att betrakta "den pedagogiska relationen" som ett rent kommunikationsförhållande, vars sociala villkor det gällde att analysera. De kunde nu - i slutet av 60-talet - tydligare urskilja en motsättning de snuddat vid i Lés heritiers: den mellan nya

studenters habitus och kulturella bagage å ena sidan och de institutioner dessa studenter konfronterades med å den andra. De urskiljer två idealtypiska tillstånd hos utbildningssystemet; först ett organiskt, när de elever som befolkar det är konforma med systemets implicita krav, därför att de är hårt gallrade från själva inträdet och genom en långvarig selektionsprocess är så formade att de i egenskap av överlevande friktionsfritt anpassar sig till systemet. Mot detta kontrasterar de ett kritiskt tillstånd när en ny social sammansättning av eleverna skapar ett kontinuerligt "missförstånd som tillslut blir out-
härldigt" (p 113) mellan flertalet elever och de institutioner de tillhör.

Bourdieu's och Passeron's tes var att den snabba expansionen av den högre utbildningen under 60-talet fört vissa institutioner, nämligen, som vi sett, universitetsfakulteterna och särskilt de filosofiska fakulteterna, in i ett kritiskt tillstånd av detta slag. Trots att det samlade styrkeförhållandet mellan de sociala klasserna inte ändrats, förde expansionen med sig att just universitetsfakulteterna fick ta emot en mängd studenter - ur alla samhällsskikt - som genomgått en mindre hård gallring än tidigare. Studenterna på dessa fakulteter ur högre samhällsklasser var längre knappast selekterade och de ur lägre samhällsklasser var mindre selekterade än tidigare - vilket med andra ord innebar att institutionerna ställdes inför uppgiften att handskas med studenter som var fattigare på kulturellt kapital och som hade en mindre skolanpassad habitus än tidigare. Andra institutioner inom det högre utbildningssystemet, särskilt

grandes écoles, vilka kunnat slå vakt om tidigare selektionsmekanismer, tenderade däremot att förvandlas till veritabla elitkoleinstitutioner varifrån folk rekryterades till statsadministrationens och näringslivets topptjänster. På universitetsfakulteterna registrerades inträdet av de nya icke-förberedda studenterna som pedagogiska svårigheter och ledde till en mängd förändringar i kursinnehåll, arbets- och organisationsformer. Liknande förändringar underlättades av att expansionen fört in en mängd nya lärare på universiteten som inte underkastats de traditionella invigningskraven och därför offrade mindre åt den traditionella lärarrollen. 60-talets uppsving för idéer om anti-auktoritär pedagogik vill Bourdieu se mot just denna bakgrund.

Tio år senare - i det centrala kapitlet om "det sociala rummet och dess transformationer" i La distinction - återkom Bourdieu till analysen av det franska utbildningssystemets expansion, till därmed sammanhängande förändringar i systemet självt och till hur människor som fått sin habitus formad av skolan ställer till oreda i den sociala strukturen i övrigt. Den mest paradoxala följden av den så kallade "demokratiseringen av skolan" är inte, säger han här, att arbetar- och bondebarnen numera måste gå igenom inte bara primärskolan utan också sekundärskolan, för att - genom sin egen eliminering - "bakom den frigörande skolan upptäcka den konserverande skolan". Än mer paradoxalt för dem som trott på *école liberatrice* är att "demokratiseringen" har bidragit till att skapa ett slags kollektiv desillusion som ligger bakom en mängd samtida samhällsfenomen. Därmed menar Bourdieu, att

människor som investerat i utbildning, gärna bygger sina framtidsförväntningar och sina föreställningar om vad de passar för här i livet på vad denna investering tidigare öppnade för möjligheter. Men konkurrensen om och inflationen i utbildningsexamina har gjort en sådan framtidstro allt annat än realistisk. Denna skillnad mellan trosföreställningar som utbildningssystemet - och genom det också "samhället" - inbjuder till och reella framtidsmöjligheter, vill Bourdieu se som ett grundläggande moment i en utbredd vägran att acceptera inte bara skolan och dess hierarkier, utan hela ändamålsenligheten i den sociala ordningen:

"Man förstår den generationskonflikt som utspelar sig inte bara inom familjerna, men också inom skolan, i politiska och fackliga organisationer och, kanske framför allt, på arbetsplatserna, varje gång t ex gamla tiders autodidakter, som gått ut för trettio år sedan med ett skolbetyg eller lärlingsintyg i handen och med en enorm portion god kulturell vilja, möter de unga människor med gymnasieexamen eller de autodidakter "nouveau style" som in i institutionen kommer dragande med sin antiinstitutionella hållning. Denna konflikt tar ofta formen av en yttersta konflikt om själva den sociala ordningens grundvalar: detta slags illusionslöshetens sinnelag, som påminner om det hos den första generationens romantiker, är både mer djupgående och mer oberäknelig än det politiska ifrågasättandet i dess vanliga form; det angriper i själva verket den småborgerliga ordningens grundläggande trosföreställningar/.../" (La distinction, p 164)

Men "demokratiseringen" av skolan påverkar inte bara den som lyckas sämst och har störst anledning till besvikelse. Bourdieu återkommer till de förändringar i skolans organisation och sätt att arbeta som han menar tvingats fram av ökningen av antalet föga selekterade elever - av det kritiska tillstånd han och Passeron beskrivit i La reproduction. Mot sekundärskolans tidigare öppet hierarkiserade och klart åtskilda studiegångar, med åtskilda bildningskrav för skilda slags elever och med inträdesprov och examina som en gång för alla separerade de utvalda från de icke-utvalda, svarade i stort sett lika åtskilda och avgränsade, "realistiska" förväntningar på skolan och på framtiden. Gränserna mellan olika utbildningsnivåer lämnade inget utrymme för tvivel om vad man var och vad man inte var, vad man hade rätt att vänta sig och vad man inte hade rätt att vänta sig.

Det nuvarande utbildningssystemet är i jämförelse ett komplicerat nätverk av ofta oklart hierarkiserade utbildningsvägar. Den positiva selektionen av de högre klassernas barn och utslagningen av de lägre klassernas tenderar att vara en utdragen process, där mindre synliga former av eliminering är väsentliga - som förvisning till linjer av föga marknadsvärde eller erövrande av värdelösa examina. Komplexiteten förstärks av inflationen i examina och examinas osäkra värde på arbetsmarknaden.

Att skolan så tycks dröja med att ge klart besked om vars och ens sociala plats uppmuntrar särskilt medelklasserna, menar Bourdieu, att nära i motsvarande grad vaga, på en gång realistiska och orealistiska, framtidsförhoppningar. Man satsar på

utbildning, utbildar och vidareutbildar sig, uppfattar sig ogärna som en gång för alla eliminerad och vägrar att definitivt inträda i yrken som förefaller mindre tilltalande. Denna utbildningsstrategi är realistisk såtillvida att den utgör en gardering mot hotet från en osäker arbetsmarknad, mot devalueringen av examinas värde och mot social deklassering. Den nya logiken i samspelet mellan arbetsmarknaden och utbildningssystemet tycks uppmuntra till att så länge som möjligt uppskjuta den stund när det slutgiltiga vägvalet sker. När detta ögonblick kommer genomlevs det ofta som en personlig "kris". När det moderna medelklassbarnet genomgår sina mot systemet kritiska år, gör uppehåll efter gymnasiet och tågluffar på Interrailkort istället för att söka in till universitetet, ses detta gärna som "personlighetsutveckling". Men det kan med andra ord samtidigt vara en adekvat väntan på att göra en mer definitiv investering i utbildning och en förberedelse för att lära känna sig själv, dvs sina resurser samt lära känna marknaden tillräckligt för att investera rätt och vid rätt tidpunkt.

Men denna utbildningsstrategi är samtidigt ofta orealistisk, just för att den som konstitutivt element har en ofta inte överbryggad klyfta mellan vad man är och vad man önskar vara. Förskolläraren och kuratorn hyser helt andra planer än att förbli förskollärare och kurator, reklamtecknaren anser sig egentligen vara konstnär och läraren vill helst vara kulturskribent som tillfälligt undervisar i skolan. Alla beviljar sig ett ständigt förlängt uppskov. Detta slags medelklass är i pakt med vidareutbildningen, säger Bourdieu och pekar på mängden av "temporära" yrken och deltidsyrken. Det gamla

utbildningssystemet bidrog till att skapa väl avgränsade sociala identiteter. Det nya tycks göra motsatsen - bidra till en "strukturell instabilitet" (La distinction, p 176) i föreställningarna om social identitet och i de sociala ambitionerna.

Vi gjorde inledningsvis iakttagelsen att Bourdieus utbildnings-sociologi i ingen ringa grad är en sociologi på dem som lyckas bäst. Hans intresse för utbildningssystemets betydelse för sociala makthierarkier är väl synliga i Les héritiers, La reproduction och La distinction. I början av 80-talet samlade han ihop många av de trådar han dragit i under åren i en studie vars förhistoria är typisk för hans sätt att arbeta. Artikeln om franska elitskolor - "Épreuve scolaire et consécration sociale" - byggde på enkät- och intervjumaterial som samlats in från slutet av 60-talet och framåt och som i portioner redovisats i tidigare studier men nu genomarbetades på nytt och kompletterades med nytt material. Förutom från enkäter och intervjuer med lärare och elever på skilda elitskoleinstitutioner hämtade Bourdieu information från strategiskt placerade "informatörer" - bland annat rektorer, gamla lärare och gamla elever - och från en uppsjö skriftligt material som internbulletiner, skoltidskrifter, årsböcker, memoarer, biografier och romaner. Analysen blandar oförskräckt genomgångar av relevant statistik med närmast fenomenologiska iakttagelser av exempelvis tidens och rummets organisering.

I centrum står de så kallade förberedande klasser som de mest

ansedda läroverken ordnar för de redan välselekterade eleverna, vilka vill preparera sig ett extra år inför ansökan till *grandes écoles*. Sin vana trogen försöker Bourdieu samtidigt hålla hela systemet av högre utbildningsinstitutioner i blickfånget och särskilt de elitskolor som befinner sig högst upp i hierarkin, dvs just *grandes écoles* som ENS (Ecole Normal Supérieure vid rue d'Ulm), Polytechnique och de modernare tillskotten ENA och Sciences-Po.

Bourdieu försöker visa två ting. För det första att det franska utbildningssystemet är "dualistiskt". Det har två tämligen parallella utbildningsgångar, en för dem som ska tillhöra den sociala elit de i regel redan härstammar från och en för dem som har få chanser att inträda i denna elit. Cirka 60 procent av eleverna i de förberedande klasserna kommer från "den dominerande klassen", mot exempelvis cirka 30 procent på universitetsfakulteterna. På École Normale Supérieure i Paris har närmare 70 procent av eleverna sitt ursprung i denna sociala klass.

För det andra vill han visa att elitskoleinstitutionerna inom den högre utbildningen bildar ett system som är strukturerat av det kraftfält som denna dominerande sociala klass utgör. "Tout se passe comme si", allt utspelar sig som om, säger han, utbildningssystemet vore ett slags demon. Mot skilda högre institutioner och i förlängningen mot de klassfraktioner till vilka dessa institutioner är inkörsporten, dirigerar det dem som är mest disponerade att erkänna just dessa institutioners värden.

Mot denna ekonomiska, administrativa och politiska maktens karriärgångar och till skolor som Institut des Sciences Politiques (Sciences-Po), Institut des Hautes Etudes Commerciales (HEC) och, i främsta ledet, École Nationale d'Administration (ENA) söker sig industri-, handels- och bankbourgeoisens, liksom de höga statstjänstemännens söner. Bourdieu berättar förtjust om eleverna vid HEC som kallar sig själva för *fisticis*, en benämning som kommer av det rop "*le fils est ici!*", sonen är här!, de brukar använda i föreläsningssalen när läraren nämner någon av näringslivets toppar vid namn.

Vid motsatta polen befinner sig de karriärgångar och skolor - med École Normale Supérieure som paradexemplet - vilka leder till rent intellektuella yrken och som främst befolkas av elever från sociala skikt med mycket kulturellt kapital, exempelvis barn till universitets- eller gymnasielärare. Bourdieus poäng är alltså att den (statistiskt väl synliga) sociala distributionen av elever mellan de högre utbildningsinstitutionerna styrs av familjernas och elevernas dispositioner i förhållande till skolan och kulturen sådana som de utformats inom den fraktion varifrån eleverna stannar. De elever som kommer från grupper, vilkas reproduktion är helt beroende av utbildningssystemet (låt säga lärarbarn) och som inte har andra värden att sätta emot dess värdehierarkier, tenderar att vara extremt erkänn-samma mot skolans sanktioner och ritualer, hävdar Bourdieu med stöd av sitt omfattande intervju-material - och med stöd av egna erfarenheter, frestas vi tillägga. Bourdieus egen tid som elev vid École Normale Supérieure tycks ha efterlämnat en

bestående aversion mot den maximala anpassning som de talrika skolläraryrarna där uppvisade inför Skolans och Kulturens anspråk.

Vi avslutar här denna presentation av några drag i Bourdieus och hans medarbetares utbildningssociologi. För ögonblicket är han tillsammans med sin mångåriga samarbetspartner Monique de Saint Martin i färd med att slutföra en kopiöst omfattande samlad empirisk undersökning av strukturen hos det samlade systemet av samtliga franska grandes écoles, med syftet att spåra fler homologier mellan detta system och strukturen inom den dominerande klassen. I vanlig ordning har de nybearbetat, omtolkat och kompletterat material som samlats in i samband med tidigare undersökningar. Bourdieu är en riktig bäver. Vi väntar med spänning på de nya resultaten.

ANFÖRD LITTERATUR

Bourdieu, P/Darbel, A/Rivet, J-P/Seibel, C: Travail et travailleurs en Algérie. Paris, La Haye: Mouton 1963.

Bourdieu, P/Passeron, J-C/Eliard, M: Les étudiants et leurs études. Cahiers du Centre de sociologie européenne. Paris, La Haye: Mouton 1964.

Bourdieu, P/Passeron, J-C: Les héritiers. Les étudiants et la culture. Paris: Éd. de Minuit 1964.

Bourdieu, P/Boltanski, L/ Castel, R/Chamboredon, J-C: Un art moyen - Essai sur les usages sociaux de la photographie. Paris: Éd. de Minuit 1965.

Bourdieu, P/Passeron, J-C/de Saint Martin, M: Rapport pédagogique et communication. Cahiers du Centre de sociologie européenne. Paris: Mouton 1965.

Bourdieu, P: "Systèmes d'enseignement et systèmes de pensée", Revue internationale des sciences sociales N° 3 1967, p 367-388.

Bourdieu, P/Darbel, A/Schnapper, D: L'amour de l'art. Les musées européens et leur public. Paris: Ed. de Minuit 1966, 2. utv. uppl 1969.

Bourdieu, P/Passeron, J-C: La reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement. Paris: Éd. de Minuit 1970.

Bourdieu, P/Boltanski, L: "Le titre et le poste: rapport entre le système de production et le système de reproduction", Actes de la recherche en sciences sociales N° 2 1975, p 95-107.

Bourdieu, P: La distinction. Critique sociale du jugement. Paris: Ed. de Minuit 1979.

Bourdieu, P: "Les trois états du capital culturel", Actes de la recherche en sciences sociales N° 30 1979, p 3-6.

Bourdieu, P: Le sens pratique. Paris: Éd. de Minuit 1980.

Bourdieu, P: "Épreuve scolaire et consécration sociale. Les classes préparatoires aux Grandes écoles", Actes de la recherche en sciences sociales N° 39 1981, p 3-70.